

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Katedra českého jazyka a literatury

Bakalářská práce

Pavla Krejčí

Mužský prvek v díle Marie Pujmanové

Olomouc 2013

vedoucí práce: Mgr. Daniel Jakubíček, Ph.D.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně a použila pouze uvedené prameny a zdroje.

V Olomouci 10. 4. 2013

.....

vlastnoruční podpis

Poděkování

Děkuji Mgr. Danielu Jakubíčkoví, Ph.D. za odborné vedení bakalářské práce a užitečné rady při jejím zpracování.

OBSAH

ÚVOD.....	6
1. VZTAH MUŽE A ŽENY V PROMĚNÁCH.....	7
1.1 PODMÍNKY VE SPOLEČNOSTI.....	7
1.1.1 Práva žen a jejich emancipace.....	7
1.1.2 Vzdělávání žen.....	8
1.2 PARTNERSKÝ VZTAH.....	9
1.2.1 Výběr partnera.....	9
1.2.2 Manželství.....	10
1.2.3 Rozvod.....	10
1.3 RODINA.....	11
1.3.1 Počátky rodiny.....	11
1.3.2 Křesťanství.....	12
1.3.3 19. století.....	12
1.3.4 20. století.....	12
1.3.5 Rodina v socialistickém prostředí.....	13
2. OBRAZY VZTAHŮ V ČESKÉ LITERATUŘE (SE ZAMĚŘENÍM NA PSYCHOLOGICKOU LITERATURU).....	14
2.1 PSYCHOLOGICKÁ PRÓZA.....	14
2.1.1 Jaroslav Havlíček.....	15
2.1.2 Václav Řezáč.....	16
2.1.3 Egon Hostovský.....	17
2.1.4 Karel Josef Beneš.....	17
2.1.5 Jarmila Glazarová.....	18
3. MUŽSKÝ PRVEK V DÍLE MARIE PUJMANOVÉ.....	20
3.1 MARIE PUJMANOVÁ A JEJÍ ORIENTACE V LITERATUŘE.....	20
3.2 ROMÁNOVÁ TRILOGIE.....	20
3.2.1 Lidé na křižovatce.....	22
3.2.2 Hra s ohněm.....	23
3.2.3 Život proti smrti.....	23
3.3 MUŽSKÉ POSTAVY V ROMÁNOVÉ TRILOGII.....	24
3.3.1 Ondřej Urban.....	25
3.3.2 Stanislav Gamza.....	29

3.3.3 Petr Gamza.....	31
3.3.4 Antonín Skřivánek.....	32
3.3.5 Gustav Haüsler.....	34
3.3.6 Karel Vykoukal.....	35
3.3.7 František Černý.....	36
3.3.8 Kazmar.....	37
ZÁVĚR.....	39
POUŽITÁ LITERATURA.....	41
ANOTACE	

ÚVOD

Jako téma své bakalářské práce jsem si zvolila mužský prvek v románové trilogii Marie Pujmanové – Lidé na křižovatce, Hra s ohněm a Život proti smrti. Výběr tématu byl ovlivněn zejména mým zájmem o českou prózu týkající se problematiky partnerských či rodinných vztahů. Již dříve mě zaujala kniha Marie Pujmanové Pacientka doktora Hegla, chtěla jsem proto poznat i její další tvorbu. Cílem je najít, vystihnout a analyzovat jednotlivé typy mužských postav, jejich životní osudy a vztahy se ženami, které během svého života navazovaly a které je nějakým způsobem ovlivnily, to vše na pozadí společenských, politických a kulturních změn.

V první kapitole se zaměříme na počátky a formování vztahu mezi mužem a ženou v průběhu 19. a 20. století. Pokusíme se zmapovat sociální a kulturní okolnosti, které vedly k proměně nejen partnerského soužití, ale i celkového pohledu na postavení žen ve společnosti, a to převážně emancipační feministické hnutí a právo žen na vzdělání. Porovnáme různé typy rodinného prostředí a názory na výchovu dětí. Zmíníme také příčiny a okolnosti rozvodů a to, jak na rozvod pohlížela společnost a církev.

Ve druhé kapitole přiblížíme českou psychologickou literaturu meziválečného období, zabývající se problematikou vztahů mezi mužem a ženou. Nejprve tento směr charakterizujeme, posléze vytvoříme přehled nejvýznamnějších autorů a jejich děl. Ta, která znázorňují různé podoby těchto vztahů, budeme analyzovat.

V hlavní části práce, třetí kapitole, se zaměříme na románovou trilogii Marie Pujmanové. Nejprve popíšeme, za jakých okolností trilogie vznikala a co bylo impulsem k jejímu napsání. Zhodnotíme jednotlivé díly z hlediska obsahového a kompozičního s ohledem na skutečnost, že autorka byla v průběhu let, kdy trilogii psala, ovlivněna socialistickým realismem a příklonem ke komunistické ideologii. Dále bude naším cílem, na základě poznatků z první kapitoly, přiblížit jednotlivé mužské postavy, jejich charaktery, vztahy a vzájemné vazby. Budeme se snažit vystihnout rodinné prostředí a zázemí, ve kterém vyrůstaly, a způsob navazování partnerských, ale i přátelských vztahů. Největší důraz budeme klást na jejich vztahy se ženami – sestrami, matkami a zejména partnerkami.

1. VZTAH MUŽE A ŽENY V PROMĚNÁCH

1.1 PODMÍNKY VE SPOLEČNOSTI

Již Aristoteles tvrdil, že člověk je tvor společenský, zoon politikon. Znamená to, že jedinec žije ve společenství druhých lidí, kteří se podílejí na utváření jeho osobnosti a myšlení. Člověk nemůže žít osamoceně bez jakékoli interakce s ostatními.

Společnost je také tvůrcem různých pravidel a nařízení, která ovlivňují a omezují lidské životy. Stanovuje, co je vhodné a nevhodné, co prospěšné a co škodí atd. Nic však nesetrvává v nezměněné podobě, a tak se i společnost vyvíjí a s ní i její pravidla, názory a smýšlení.

1.1.1 Práva žen a jejich emancipace

Než se ve druhé polovině 18. století zrodilo ve Francii hnutí bojující za ženská práva, dodnes označované jako feminismus, bylo mužské pohlaví považováno za privilegované, nadřazené a mající rozhodující slovo ve společnosti. Žena oproti tomu měla postavení nižší a byla muži podřízena. Požadavek feministického hnutí byl celkem prostý: aby měly ženy stejná sociální, politická a hospodářská práva jako muži. Jeho realizace už však tak jednoduchá nebyla. „Většina mužů reagovala na ženské emancipační hnutí nepřátelsky... Napříč společenským žebříčkem cítili, že nový tvor, který chce dělat to, co oni, a být jako oni, ohrožuje jejich identitu, [...] Muž tušil, že je v ohrožení jeho moc, jeho identita a každodenní život. Jeho obavy byly tím méně opodstatnělé, že ženy té doby se neodříkaly rodiny ani mateřství, ani oddanosti.“¹

Žádná změna by se však neudála, pokud by pro ni nenastaly příznivé podmínky. „Pro změnu ekonomického a sociálního zařazení žen mluvil především demografický vývoj. Od poloviny 19. století totiž v Evropě přibývalo žen a ubývalo mužů.“² Pro nedostatek mužů zůstávalo mnoho žen svobodných. Aby se o ně nemuseli starat jejich příbuzní, snažily se tyto ženy osamostatnit a ekonomicky zajistit. „[...] za druhé průmyslové revoluce se začaly prosazovat v mnoha úřednických profesích vytvořených novým průmyslem a státní správou.“³

¹ Badinterová, E. *XY: O mužské identitě*. Praha: Nakladatelství Ladislav Horáček – Paseka, 2005. str. 24.

² Lenderová, M. *K hříchu i k modlitbě. Žena v minulém století*. Praha: Mladá fronta, 1999. str. 251.

³ Goody, J. *Proměny rodiny v evropské historii. Historicko-antropologická esej*. Praha: Lidové noviny, 2006. str. 179.

Prvním cílem emancipace žen bylo umožnit jim vzdělání, a to nejen středoškolské s maturitou, ale i univerzitní, a následně výkon povolání mimo domácnost, což mělo vést k tomu, aby se staly ekonomicky nezávislé na manželovi. Do té doby byla zaměstnaná žena známkou toho, že muž není schopen uživit rodinu.

Druhým cílem bylo zajistit ženám volební právo. Na to si sice ještě několik desítek let počkaly, mezitím jim však bylo uznáno právo být členkami veřejných organizací a podílet se na zákonodárné moci.

1.1.2 Vzdělávání žen

Jedním z důležitých faktorů při utváření vztahu mezi mužem a ženou bylo v minulosti vzdělání. „*Boj o ženského vzdělání, o přístup k němu, o jeho obsah i rozsah, o místa, kde se má realizovat, má svou dlouhou historii, historii, která je těžko uchopitelná a tak trochu mlhavá. Jedno je však nad jiné jasné: až do 19. století bylo pro evropskou společnost vzdělání žen okrajovou záležitostí.*“⁴

Ve společnosti se sice již od středověku objevovaly vzdělané ženy, byla to však záležitost spíše ojedinělá. Vzdělání se jim nejčastěji dostávalo od jeptišek v kláštorech. V době předbělohorské pak dívky většinou docházely do soukromých škol. Ve školách bratrských jim bylo vymezeno místo ve společných třídách s chlapci, byl jim však stanoven nižší rozsah učiva. Vyšší vzdělání jim bylo odepřeno úplně.

Za vlády Marie Terezie vešel v platnost školský zákon, který zavedl vzdělávací povinnost pro všechny děti od 6 do 12 let bez rozdílu pohlaví. Děti se nemusely učit výhradně ve školách, učit se mohly i doma. V reformách školství pokračoval i syn Marie Terezie, Josef II., za jehož panování výrazně vzrostl počet škol. I přes veškeré snahy reformátorů mnoho rodičů i nadále své děti do školy neposílalo. Ztratili by tak pracovní sílu, která byla doma potřeba.

„*Poměr mezi chlapci a dívkami se ve vzdělávacím systému stabilizoval kolem poloviny 19. století. Nesporně se zde projevila druhá fáze národního obrození s požadavkem vzdělaných žen. Suma jejich znalostí však neměla být nijak rozsáhlá: dobrá křesťanka, dobrá matka, dobrá hospodyně, dobrá vlastenka navíc.*“⁵ 19. století bylo všeobecně považováno za období velkých společenských změn. Proto není divu, že došlo i k rozkvětu dívčího vzdělávání. Začaly dokonce vycházet odborné knihy, které určovaly, co všechno by se dívky měly naučit. Jednalo se zejména o domácí práce, jako bylo vaření, šití, pletení, apod. Časem

⁴ Lenderová, M. *K hříchu i k modlitbě. Žena v minulém století.* Praha: Mladá fronta, 1999. str. 39.

⁵ Lenderová, M. *K hříchu i k modlitbě. Žena v minulém století.* Praha: Mladá fronta, 1999. str. 47.

se důležitou součástí stala i mravní výchova a vlastenectví. Počátkem 60. let vznikla v Praze první vyšší dívčí škola, kde už se dívky neučily jen dovednostem, které z nich měly učinit příkladné manželky a hospodyně, ale vzdělávaly se v náboženství, počtech, českém jazyce, dějepisu, zeměpisu, přírodopisu, zpěvu, kreslení. Také si rozšiřovaly své jazykové znalosti díky němčině, francouzštině, angličtině, ruštině a polštině. Jelikož však studium bylo velmi nákladné, mohly si ho dovolit pouze dívky ze zámožnějších rodin. To se změnilo v roce 1890, kdy bylo v Praze otevřeno soukromé dívčí gymnázium Minerva, kde se vzdělávaly především dívky z úřednických rodin.

„Další kapitolou ženského vzdělávání v Evropě byla cesta za vysokoškolským titulem [...] První případy byly ovšem výjimečné a veřejností byly považovány spíše za extravaganci bez vážnějších následků. [...] Ovšem hlavním nástupem na vysoké školy všech typů, včetně polytechniky, byla pro studentky až první světová válka, když mladí muži odešli na frontu, posluchárny prořídly a ženy začaly být přijímány jako řádné posluchačky na obory, kde dříve jen hospitovaly.“⁶

1.2 PARTNERSKÝ VZTAH

Partnerský vztah je známý už od počátku lidstva. Jeho charakter a podoba se postupně proměňovaly, utvářela se pravidla soužití partnerů, která byla často ovlivněna vývojem a změnami ve společnosti, např. rozšíření křesťanství či různé sociální a kulturní reformy.

1.2.1 Výběr partnera

V dřívějších dobách neprobíhalo seznámení s budoucím partnerem tak, jak ho známe dnes. Dlouhou dobu se nekonaly téměř žádné společenské akce, na kterých se mohli mladí lidé seznámit. Až ve druhé polovině 19. století nastal rozmach v oblasti pořádání bálů, večírků či hudebních událostí. Ke konci století se přidaly i sportovní akce, které měly za cíl sblížit muže a ženy pomocí kolektivních sportovních her.

Ještě během 19. století byly sňatky často dopředu dohodnuté a láska v nich nehrála žádnou roli. Vztah měl být založený na vzájemné úctě partnerů. *„Při volbě budoucího partnera měli rozhodující slovo rodiče. Obvykle se s někým poradili, případně využili služeb dohazovače či dohazovačky [...] Jejich služby byly v měšťanské společnosti 19. století velmi časté a vyhledávané...Budoucí nevěsta byla dlouho z jednání vyloučena.“⁷*

⁶ Horská, P. *Dětství, rodina a stáří v dějinách Evropy*. Praha: Panorama, 1990. str. 394-395.

⁷ Lenderová, M. *K hříchu i k modlitbě. Žena v minulém století*. Praha: Mladá fronta, 1999. str. 77.

Při výběru partnera se dbalo hlavně na to, aby splňoval určitá kritéria. Patřilo mezi ně společenské postavení, majetkové poměry, náboženské vyznání a politické smýšlení. Čím bohatší a váženější rodina, tím více se na tyto požadavky kladl důraz. „*Daleko spontánnější byl výběr životního partnera u skupin obyvatelstva stojících na spodních příčkách sociálního žebříčku [...] bez omezení jakýmikoli pravidly a soužití mnohdy začínalo bez církevního požehnání.*“⁸ U nevěsty sehrávalo také důležitou roli její věno zahrnující nejen peníze, ale i vybavu do domácnosti, tu jí rodiče připravovali často už od dětství.

1.2.2 Manželství

„*Podoby manželství bývaly různé, vždy však šlo o spojení muže a ženy, jež odpovídalo danému právnímu systému [...]* V období raného středověku se v Evropě prosadilo manželství individuální a monogamní.“⁹ Tento typ manželství přetrval v Evropě až do dnešní doby. Ještě během 19. století převažovala manželství uzavřená „z rozumu“, jen zřídka se stávalo, že se mladí lidé brali z lásky. Láska jako důvod ke sňatku se plně prosadila až během 20. století. „*Svobodný výběr partnera na základě osobní náklonnosti je v naší kultuře relativně novým jevem. Ještě před několika málo desetiletími zprostředkovali partnerské vztahy zpravidla rodiče, nebo se na jejich výběru alespoň podíleli.*“¹⁰

Pro muže bylo manželství znakem úspěšnosti a upevňovalo jeho dominantní postavení ve společnosti. „*Manžel měl doma všechny pravomoci „šéfa“, vyžadoval absolutní podřízenost a poslušnost, navíc vlídné chování, péči, úctu a lásku [...]* Pro manželku platila závazná pravidla chování. Měla být něžná, zdrženlivá a stydlivá [...] zajistit útulné prostředí domova [...]“¹¹ Jelikož byla žena na muži ekonomicky závislá, nepřicházelo v úvahu, že by ho opustila. V manželství pro ni platila přísná pravidla, která musela dodržovat. Navíc si nesměla nikomu stěžovat na to, jak je její manžel přísný, apod.

1.2.3 Rozvod

V minulosti byl rozvod pod vlivem křesťanství po dlouhá léta nepřipustný. Manželství většinou končila až smrtí jednoho z partnerů. Ženy na rozvod téměř nepomýšlely především z důvodu, že byly plně odkázány na svého manžela, který je finančně zabezpečoval. Navíc to rozvedené ženy neměly ve společnosti jednoduché. Jejich postavení záleželo na tom, zda si našly nového partnera, či nikoliv.

⁸ Lenderová, M. *K hříchu i k modlitbě. Žena v minulém století.* Praha: Mladá fronta, 1999. str. 80.

⁹ Lenderová, M. *K hříchu i k modlitbě. Žena v minulém století.* Praha: Mladá fronta, 1999. str. 70.

¹⁰ Willi, J. *Psychologie lásky. Osobní rozvoj cestou partnerského vztahu.* Praha: Portál, 2006. str. 107.

¹¹ Lenderová, M. *K hříchu i k modlitbě. Žena v minulém století.* Praha: Mladá fronta, 1999. str. 99.

Během 20. století klesal počet sňatků, na druhou stranu míra rozvodovosti pozvolna stoupala. Souviselo to s faktem, že se postavení žen ve společnosti zlepšilo. Bylo jim umožněno pracovat, tudíž přestaly být finančně závislé na manželovi. Navíc měly rozvedené ženy ze zákona nárok na podporu od bývalého manžela či od státu. Společnost už se na tyto ženy nedívala „přes prsty“. *„Rozvod získal jiný význam: zvláště pro ženy se stal znakem emancipace. Dlouhodobé manželství bylo znehodnoceno. Za důvod k setrvání partnerů ve vzájemném vztahu byl pokládán strach před osamělostí, závislost, pohodlnost, zvyk, finanční výhody nebo sociální prestiž, zatímco rozvod byl znakem odvah k autonomii a schopnosti nezávislého života.“*¹²

Mezi nejčastější důvody k rozvodu patřily rostoucí tendence prosazování vlastních zájmů, které jedinec upřednostňoval před zájmy rodiny, neochota řešit partnerské neshody a problémy, nerespektování potřeb dítěte ze strany jednoho rodiče, budování kariéry atd.

1.3 RODINA

Sňatek dvou lidí nebyl jen počátkem manželství. Stál také na počátku procesu, který vedl k vytvoření nové, tzv. nukleární rodiny složené z rodičů a dětí. Jednou z nejdůležitějších funkcí rodiny byla výchova a vzdělávání budoucí generace. Podoba rodiny a její funkce se však v průběhu staletí proměňovala. Úzce to souviselo s rozvojem vědy a techniky, vývojem ve společnosti a se změnou ekonomicko-kulturních podmínek.

1.3.1 Počátky rodiny

Původní rodiny vypadaly a fungovaly zcela jinak. Většinou žila ve formě společenství velká skupina lidí, příbuzných i nepříbuzných, s přesně danou hierarchií. Nebylo ničím výjimečným, když se mezi sebou ženili blízcí příbuzní. Sloužilo to zejména k zachování rodového majetku a moci. *„Nejstarší kořeny evropské rodiny leží v klasických středomořských civilizacích Řecka a Říma a také v germánských a keltských kmenových společnostech [...] Oběma vlivům se přičítá odpovědnost za důležité rysy rodiny v pozdější Evropě; Římu zejména za rodinné právo a germánským kmenům za prvky jako bilaterální odvozování příbuzenství a důraz na individualismus.“*¹³

¹² Willi, J. *Psychologie lásky. Osobní rozvoj cestou partnerského vztahu*. Praha: Portál, 2006. str. 49.

¹³ Goody, J. *Proměny rodiny v evropské historii. Historicko-antropologická esej*. Praha: Lidové noviny, 2006. str. 11.

1.3.2 Křesťanství

První velká změna nastala s nástupem křesťanství. Rodina se radikálně proměnila, důraz byl kladen především na párovou rodinu. Byla zavedena pravidla, která upravovala manželské soužití a která vycházela z křesťanských zásad. Tehdejší společnost označujeme jako patriarchální, rozhodující vliv měl nejen v rodině, ale i ve společnosti muž. Ženě byla určena pouze starost o domácnost a děti. „Důležitou změnou byl zákaz sňatků blízkých příbuzných, nejen pokrevních, ale i sešvagřených a později rovněž duchovních příbuzných.“¹⁴

1.3.3 19. století

Během 19. století došlo k mnoha změnám, které přispěly k tomu, že „se začalo rovněž s přehodnocováním postavení žen ve společnosti (což představovalo počátky moderního hnutí za ženská práva), role manželství i povahy a historie rodiny.“¹⁵ Důležitou roli sehrál také rozvoj vědních oborů, jako byla např. antropologie, a srovnávacích rozborů příbuzenství, manželství a rodiny.

I nadále přetrvávaly rozdíly mezi městskými a venkovskými rodinami, které byly způsobeny převážně způsobem obživy a tradicemi spojenými s daným prostředím. Rodiny na venkově byly často vícegenerační a vícedětné. Oproti tomu rodiny ve městě žily odděleně od původních rodičů a nejčastěji měly 2 děti.

1.3.4 20. století

Do podoby rodiny zasáhly během 20. století dvě světové války, které se od těch dřívějších podstatně lišily např. v tom, že se jich účastnilo obrovské množství lidí, kteří byli nuceni na dlouhou dobu odejít z domovů. Členové rodin se často neviděli několik let, někteří se po skončení války nesetkali vůbec. Docházelo také k odkládání sňatků a zakládání rodin. „Industrializace a s ní spojená urbanizace představovala již v minulém století první etapu probíhajícího rozpadu tradiční venkovské zpravidla vícegenerační rodiny.“¹⁶ S tímto rozpadem souvisel i zánik patriarchální společnosti. Ženám bylo umožněno pracovat i mimo domov a také se jim naskytla možnost povolání si svobodně zvolit. Tento obrat ve společnosti se promítl i do rodiny. Muži se začali více zajímat o své potomky a podílet se na jejich rané výchově. Přestalo platit pravidlo, že dítě patří jen matce.

---

¹⁴ Goody, J. *Proměny rodiny v evropské historii. Historicko-antropologická esej.* Praha: Lidové noviny, 2006. str. 39.

¹⁵ Goody, J. *Proměny rodiny v evropské historii. Historicko-antropologická esej.* Praha: Lidové noviny, 2006. str. 167.

¹⁶ Horská, P. *Dětství, rodina a stáří v dějinách Evropy.* Praha: Panorama, 1990. str. 402.

„Charakteristickými rysy evropské rodiny ve druhé polovině dvacátého století se staly značná volnost při uzavírání manželství a snížení sňatkového věku, uvolnění rozvodového zákonodárství a s ním související postupný vzestup rozvodovosti, rozvoj antikoncepce a plánování rodičovství, [...] prodlužování délky života a tím i trvání rodiny po odchodu dětí.“¹⁷ Narostl také počet svobodných matek, které se rozhodly vychovávat dítě (děti) samy, pokud je partner opustil.

1.3.5 Rodina v socialistickém prostředí

Socialistické režimy, které se rozšířily po první světové válce, způsobily změny nejen v hospodářské a politické oblasti státu, ale zasáhly i rodinné prostředí. „[...] umožnily rozvod a interrupci, snížily porodnost, zvýšily zaměstnanost, vzdělanost a obecně pracovní příležitosti pro ženy, zajistily kolektivní péči o jejich děti ve škole i mimo ni. V tomto smyslu zde byl kladen menší důraz na rodinu, která...přestala být důležitá pro předávání majetku mezi generacemi a přišla tím o jednu ze svých hlavních dlouhodobých funkcí v jiných režimech.“¹⁸

Pro socialistické země byl typický nízký věk při uzavírání sňatků a velké množství mladých lidí, kteří se k tomuto kroku rozhodli. „Je to dáno několika faktory – výraznější společenskou pomocí novomanželům v socialistických zemích (výhodné novomanželské půjčky), kratší přípravou na povolání (nižší podíly absolventů středních a zvláště vysokých škol), ale v západních zemích pro muže také nutností stát v době sňatku „na vlastních nohou“, tj. mít v zaměstnání odpovídající postavení i příjem.“¹⁹

---

¹⁷ Horská, P. *Dětství, rodina a stáří v dějinách Evropy*. Praha: Panorama, 1990. str. 403.

¹⁸ Goody, J. *Proměny rodiny v evropské historii. Historicko-antropologická esej*. Praha: Lidové noviny, 2006. str. 168.

¹⁹ Horská, P. *Dětství, rodina a stáří v dějinách Evropy*. Praha: Panorama, 1990. str. 405-406.

2. OBRAZY VZTAHŮ V ČESKÉ LITERATUŘE (SE ZAMĚŘENÍM NA PSYCHOLOGICKOU LITERATURU)

2.1 PSYCHOLOGICKÁ PRÓZA

Téměř v každém literárním díle můžeme najít prvky psychologie. Autoři se nám snaží přiblížit nitro svých postav, důvody jejich jednání a rozhodování, jejich charaktery, proměny, kterými procházejí, apod. Často při tom využívají svých vlastních zkušeností a zážitků a děj zasazují do prostředí, které důvěrně znají, ve kterém sami vyrůstali. „*Pro psychologickou prózu je tedy podstatný právě tento zřetel: nositelem významu díla není pouze děj či především děj, ale autorův pohled na způsob, jakým události děje prožívají jeho postavy a jak jednání těchto postav je určeno nikoliv pouze, či dokonce především skutečností mimo ně, ale jejich vnitřními psychickými procesy a stavy. [...] U nás se termín psychologická próza užívá hlavně v časově ohraničeném smyslu pro autory z přelomu století a meziválečných let, jako byli K. J. Beneš, B. Benešová, J. Havlíček, E. Hostovský, R. Svobodová, Č. Jeřábek, ve svých prvních prózách A.M. Tilschová, M. Majerová a M. Pujmanová, částečně J. Mahen (hlavně v Nejlepším dobrodružství) či J. John, [...]“²⁰*

Některá díla od jmenovaných autorů neřadíme přímo mezi psychologickou prózu, ale mají k ní díky určitým charakteristikám velmi blízko. Snaží se zachytit duševní a morální vývoj jedince a analyzovat příčiny jeho chování ve společnosti. U trojice následujících autorek se vliv psychologické literatury promítl převážně do děl z jejich tvůrčích počátků. Anna Marie Tilschová často zobrazovala prostředí rozpadávajících se tradic v měšťanských rodinách (Fany, Stará rodina, Synové, Dědicové), Marie Majerová se zaměřila na osudy žen hledajících své místo ve společnosti (Panenství, Plané milování, Mučenky) a podobným směrem se vydala i Božena Benešová, která sledovala osudy mladých měšťanských dívek, utvářejících si životní postoje a názory během střetávání se s rodiči či autoritami (Myšky, Kruté mládí, Tiché dívky, Oblouzení).

Ve 20. století ovlivnila spisovatele Freudova teorie psychoanalýzy a z ní vyplývající poznatky, které vzešly ze zkoumání lidského podvědomí. Autoři psychologické prózy se ve svých dílech zaměřili převážně na stinné stránky lidské osobnosti a na psychopatologické jevy. Ty měly vliv nejen na vývoj, myšlení a chování člověka, ale i na jeho vztahy s okolím.

---

²⁰ Chaloupka, O. *Příruční slovník české literatury od počátků do současnosti*. Brno: Kma, s.r.o., 2007. str. 770-771.

Výsledkem byl často jedinec vyloučený ze společnosti nebo pohybující se na jejím okraji, poznamenaný traumatem, nemocí či postižením a rád manipulující s lidmi a jejich životy.

2.1.1 Jaroslav Havlíček

Jaroslav Havlíček je jedním z nejvýraznějších autorů psychologické prózy 30. a 40. let a napsal několik významných románů tohoto druhu. V *Petrolejových lampách*, nejprve vydaných pod názvem *Vyprahlé touhy*, zobrazil podivné manželství postarší a nepřilíh pohledné Štěpánky s bratrancem Pavlem, vojákem nakaženým syfilidou. Jeho stav se postupně zhoršuje, což se projevuje v jeho chování k manželce i k ostatním. Přestože není jejich vztah šťastný a idylický, Štěpánka se ho nechce vzdát, chce si totiž splnit svůj sen o dětech. Když se dozví o manželově nemoci, pochopí, že se její touha nikdy nenaplní. *„To je Havlíčkova nejkrásnější žena, nádherná Štěpka. Tolik životního zdraví se jí dostalo po předcích obojího druhu, že nemá běžného ženského půvabu ani obyčejného rozumu. Vedle toho zdědila po otci i nedostatek vkusu a společenskou neotesanost. Je však dokonale upřímná, a proto nepředstírá ani po otci ani po matce rodovou důstojnost, takže se stane svými výstřednostmi postrachem města. [...] Rakouský oficír Pavel Malina je až do karikatury vyostřený typ vyžilého zhýralce, jaké plodila nejvyšší vrstva tehdejší mezinárodní společnosti, a přece je to výrazný potomek českého selství.“*²¹

Další psychologické téma rozvinul Havlíček v románu *Neviditelný*. Hlavní hrdina Petr Švejcár se z vypočítavosti přiřazení do rodiny Hajnů, jejíž členové však jsou poznamenaní dědičným šílenstvím. Jeho manželka spáchá sebevraždu a ani synovi se nevyhne rodinné utrpení. *„Postavou ctižádostivého sobce, který pronikne neomaleně do maloměstské podnikatelské rodiny, podlehne však jejím ničivým démonům úpadku, vyzval vládnoucí třídu i své vlastní srdce k boji. Nedostalo se mu však plného pochopení. V nejlepším případě byl prohlášen za dědice naturalistického pesimismu K. M. Čapka-Choda. Nebylo uznáno, že hledá takto vlastně světlé východisko, nýbrž byl v něm spatřován nový mistr starých fantomů.“*²²

Havlíček nakonec překonal počáteční nepochopení ze strany kritiky, stal se uznávaným autorem a odvážil se napsat další román – *Helimadoe* – o ovdovělém vesnickém lékaři a jeho pěti dcerách (Heleně, Lidmile, Marii, Dorotě a Emě), kterým otec neustále řídí životy, až se nakonec vzbouří a postaví se proti jeho vůli. Příběh je vyprávěn z pohledu

²¹ Polák, K. O Jaroslavu Havlíčkovi. In Havlíček, J. *Petrolejové lampy*. Praha: Československý spisovatel, 1957. str. 327-329.

²² Polák, K. O Jaroslavu Havlíčkovi. In Havlíček, J. *Petrolejové lampy*. Praha: Československý spisovatel, 1957. str. 323.

mladého nezkušeného chlapce, který je zamilovaný do jedné z dcer. „Z dalšího a zároveň posledního Havlíčkova románu „*Helimadoe*“ (1940) je zřejmé, že spisovateli již nestačila pouhá negace společnosti, nýbrž že již v hlavních zásadách směřuje k tomu, co tvoří podstatné rysy našeho umění současného. [...] Jedním z jeho velkých úspěchů v tomto románu je cílevědomý důraz na potřebu „romantičnosti“ v realistické tvorbě. [...] Jedním z velkých kladů „*Helimadoe*“ je i to, jak je zde téma pubertálního dospívání zasazeno do souvislostí dobové problematiky sociální.“²³

2.1.2 Václav Řezáč

Tvorba Václava Řezáče prošla značnou proměnou - od dětských detektivních příběhů přes psychologickou prózu po díla schematická a politicky angažovaná. Mezi vrcholná díla české psychologické prózy jsou řazeny romány *Černé světlo* a *Svědék*. „*Černé světlo* je monografický psychologický román. Jeho ústřední postavou je Karel, typický případ méněcennosti, vyvolané jak málo odolným organismem, tak špatnou matčinou výchovou. Slaboulinký Karel se bojí síly, ale zároveň chce na ni vyzrát. [...] Svůj pocit bezmoci chce Karel vyvážit, kompenzovat „vládou nad věcmi a lidmi“. *Sprádá situace, v nichž „síla trestá sílu“, a nevyhýbá se ani těm nejpodlejšími prostředkům na cestě za reálným cílem, tj. za strýcovým podnikem.*“²⁴ I hlavní postava románu *Svědék*, stařec Kvis, je spoután mocí a zlem. Touží ovládat všechny kolem sebe, řídit nejen jejich skutky, ale i jejich životy. „*Taková je tedy hlavní idea románu: Nebýt svědkem, ale hráčem. Nezrcadlit život, ale přetvářet jej.*“²⁵

Přesto pro oba hrdiny, Karla i Kwise, existuje možnost vysvobození v podobě lásky, oba se jí však zřeknou. „*A přece – byla to právě láska, která mohla Karla zachránit [...]. Láska je skutečně nejúčinnějším lékem na neduhy peněžního světa, jaký je Řezáč v Černém světle schopen nabídnout; láska vůbec je dominantou, s níž stojí a padá řád prvního období autorovy tvorby.*“²⁶

²³ Rumler, J. Epik zasněného vzdoru. In *Helimadoe*. Havlíček, J. Praha: Československý spisovatel, 1963. str. 238-239.

²⁴ Opelík, J. O Václavu Řezáčovi. In Řezáč, V. *Černé světlo*. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury a umění, 1961. str. 14-15.

²⁵ Opelík, J. O Václavu Řezáčovi. In Řezáč, V. *Černé světlo*. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury a umění, 1961. str. 20.

²⁶ Opelík, J. O Václavu Řezáčovi. In Řezáč, V. *Černé světlo*. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury a umění, 1961. str. 17-18.

2.1.3 Egon Hostovský

Vlastní zkušenosti a prožitky, zvláště specifické pro meziválečné období, se promítly do tvorby dalšího autora psychologické prózy, Egona Hostovského. *„Středem Hostovského zájmu je od počátku jednotlivec, jeho vnitřní traumata a problémy, které vyplývají z (většinou marných) pokusů o dorozumění nejprve s nejbližšími lidmi, v pozdějších prózách se světem jako celkem. Přecitlivělý a neurotický hrdina, obtížně komunikující a neúspěšně budující trvalé vztahy, prochází celým Hostovského dílem.“*²⁷ Autor ve svých knihách vytvořil typ hrdiny hledajícího své místo v životě a čelícího při tom různým překážkám a nástrahám, které mu společnost staví do cesty. V tomto směru byl patrný vliv světové existenciální literatury a významných spisovatelů jako byl Franz Kafka, Fjodor M. Dostojevský, Richard Weiner či Ivan Olbracht. Do Hostovského meziválečné tvorby řadíme např. romány Ghetto v nich, Ztracený stín, Žhář, Dům bez pána či Případ profesora Körnera.

Román Žhář popisuje příběh patnáctiletého chlapce, který prochází obdobím puberty, všechno prožívá citlivěji a trápí se nedostatkem zájmu o svou osobu ze strany ostatních, zejména rodičů a dívek. Využije proto několika požárů v okolí a napíše paličské listy, aby na sebe upoutal pozornost. *„I v tomto poutavě osnovaném příběhu, obráceném k mravním a psychologickým stránkám lidské povahy, obměňuje se tak základní epická situace celé prózy Egona Hostovského. Obvykle musí na jejich stránkách přijít nějaký nebezpečný otřes, aby se v osamělých lidech cosi změnilo, aby procitlo bloudící svědomí, aby se zjasnily zakalené vztahy, anebo aby potřeba důvěrné blízkosti druhého člověka připomněla zapomenutou možnost osobního štěstí.“*²⁸

Zajímavá problematika je řešena i v románu Případ profesora Körnera. Intelektuál Körner trpí pocitem méněcennosti, a proto rád vyhledává společnost mocných a vlivných lidí. Náhodou vyslechne svého doktora, který má milostný poměr s jeho ženou, že vážně onemocněl cukrovkou a nezbývá mu příliš mnoho času. Snaží se proto změnit svůj život, dokonce se opět sblíží s manželkou. Nakonec se dovídá, že diagnóza byla mylná, není nemocný. Körner se chce vrátit ke starému způsobu života, avšak tragicky umírá.

2.1.4 Karel Josef Beneš

Dalším autorem meziválečné literatury, který psal psychologické romány, byl Karel Josef Beneš. I do jeho tvorby se promítly zážitky z obou světových válek, v první byl vážně zraněn, ve druhé byl za odbojovou činnost uvězněn a hrozil mu trest smrti. Psychologické

²⁷ Menclová, V. a kol. *Slovník českých spisovatelů*. Praha: Libri, 2000. str. 260-261.

²⁸ Pohorský, M. Doslov. In *Žhář*. Hostovský, E. Praha: Československý spisovatel, 1968. str. 131-132.

próze se věnoval především ve 30. letech, kdy napsal dva významné romány – Uloupený život a Kouzelný dům, které mu zajistily popularitu nejen doma, ale díky překladům i ve světě. V obou zobrazil osudy mladých dívek, které se ocitly v kritických chvílích svého života.

V prvním románu se setkáváme s motivem dvojnickví a záměny, kdy se dívka rozhodne po tragické smrti své sestry, identického dvojčete, převzít její identitu a zmocnit se tak jejího života, který jí vždy záviděla, protože se provdala za muže, kterého obě milovaly. „*Ovšem životní výjimečnost tohoto příběhu je značně zesilována prostředím, ve kterém se odehrává: je to „velký“ svět horních deseti tisíc, kde není sebemenší starosti o existenci. [...] Jistě nebylo Benešovým hlavním záměrem zobrazit život této výlučné buržoasní vrstvy – šlo mu především o prastarý motiv viny a trestu, o otázku mravní hodnoty života, budovaného na lži.*“²⁹

Druhý román, Kouzelný dům, je vystavěn na motivu ztráty paměti a možnosti vytvořit si novou identitu. Mladá dívka dočasně ztratí po leteckém neštěstí paměť, tím se jí naskytne příležitost nového začátku v neznámém prostředí. Obrátí život nejen sobě, ale i rodině, která jí poskytne dočasný azyl. Nakonec je její tajemství rozluštěno a dívka se vrátí ke své rodině. „*Z prvků ostře odpozorované životní reality se tu Benešovi podařilo – pomocí důvtipné, logicky zkonstruované fabule, umožňující zahalit celý příběh snovým závojem – vytvořit nadmíru působivé podobenství tajemné mnohotvárnosti života. Není zde bezhraničně fantastické libovůle, odtržené od pozemské skutečnosti, a přece nabývá tento Benešův román jakéhosi magického rozměru, který mu propůjčuje nevšední emocionální účín.*“³⁰

2.1.5 Jarmila Glazarová

„*Prózy tvořící stěžejní část díla Glazarové obsahují komorní dějové jádro, založené na vzájemných vztazích úzkého kruhu postav s dominantní rolí ženské hrdinky, usilující o naplnění v lásce a obětavé vzájemnosti.*“³¹ Partnerskými a rodinnými vztahy se zabývala např. v prózách Roky v kruhu, Vlčí jáma nebo Advent. S každým dalším vydaným románem se postupně zvyšovala kvalita autorčiny prózy, zlepšovala se prokreslenost postav i děje. Glazarová čerpala z vlastních zážitků a inspirovala se prostředím, ve kterém žila. Osudy hlavních hrdinů byly často ovlivňovány zastaralými společenskými mravy, tradicemi

²⁹ Petříček, M. Dílo nového růstu. In *Kouzelný dům*. Beneš, K.J. Praha: Československý spisovatel, 1958. str. 333.

³⁰ Petříček, M. Dílo nového růstu. In *Kouzelný dům*. Beneš, K.J. Praha: Československý spisovatel, 1958. str. 334.

³¹ Menclová, V. a kol. *Slovník českých spisovatelů*. Praha: Libri, 2000. str. 195.

a předsudky. „První Roky v kruhu, které byly knihou osobních vzpomínek na prožitou skutečnost a podaly sice obraz životní reality soukromé i regionální a sociální, ale byly víc svědectvím o autorčině životní empirii, o jejím souladu s přírodou i s lidmi, o jejím soucitném a mírném srdci, zaujatém pro všechno lidské. Druhým dílem Glazarové byl román Vlčí jáma. Znamenal podstatný krok k uměleckému ztvárnění objektivní skutečnosti, epickému osnování románového děje, [...] Advent byl na této vzestupné epické linii románové tvůrčí objektivizace dalším, vyšším stupněm. Jeho postavy byly prokresleny do psychologické hloubky i do sociální určitosti, román byl promyšleně komponován do epického tvaru s baladicky básnickými kvalitami.“³²

V románu Vlčí jáma autorka popsala manželství dvou povahově odlišných jedinců – starší ženy a mladšího muže. Krize vztahu nastane ve chvíli, kdy do domácnosti přichází mladá schovanka, ke které má muž velmi blízko. I román Advent je vystavěn na milostném trojúhelníku. Tentokrát se jedná o svobodnou matku, ovdovělého staršího muže a služku. Žena považuje manželství za příležitost zajistit svému synovi lepší budoucnost, láska od muže je pro ni méně podstatná. On navíc už několik let udržuje milostný poměr se služkou. Vše vyvrcholí tím, že žena v zoufalství, když nemůže najít svého syna, zapálí seník, ve kterém se milenci skrývají, a ti zde zahynou.

---

³² Buriánek, F. Doslov. In *Advent*. Glazarová, J. Praha: Československý spisovatel, 1988. str. 200.

3. MUŽSKÝ PRVEK V DÍLE MARIE PUJMANOVÉ

3.1 MARIE PUJMANOVÁ A JEJÍ ORIENTACE V LITERATUŘE

Marie Pujmanová, prozaička, básnířka, literární a divadelní kritička a publicistka, vstoupila do literatury v roce 1917 idylickou sbírkou vzpomínkových próz nazvanou „Pod křídly“. Od té doby převládaly v jejích dílech dětské či dospívající postavy a jejich vnímání a vidění světa. Autorka však pod vlivem společenských, kulturních a politických událostí postupně přecházela k literatuře ovlivněné socialistickým realismem. „*Tvůrčí cesta Marie Pujmanové prochází dvěma epochami vývoje. Vychází z tradice pražské měšťanské rodiny, ale spolu s pokrokovou inteligencí překračuje hranice svého rodného prostředí a jde socialistickým směrem dělnického revolučního hnutí.*“³³

Na autorčiny společenské a politické názory měly vliv události 1. světové války a následné revoluční hnutí v Rusku. Během 30. let, kdy se naplno projevil důsledek hospodářské krize, se začaly u Pujmanové stále více projevovat sympatie ke komunistickým ideálům, do KSČ však vstoupila až v roce 1946. „*Rozhodujícím zážitkem ve vývoji Marie Pujmanové bylo – podobně jako u Olbrachta, Majerové a Fučíka – poznání Sovětského svazu r. 1932.*“³⁴ A stejně jako oni se i Pujmanová později stala propagátorkou socialistického realismu v českém prostředí.

Před svou cestou do Ruska ještě navštívila stávkující dělníky na Mostecku a dělníky na Liberecku, kde se setkala převážně s bídou a nezaměstnaností. To vše v Pujmanové zanechalo silné dojmy, které se rozhodla zpracovat ve svém příštím románu.

3.2 ROMÁNOVÁ TRILOGIE

Na základě svých zkušeností a zážitků začala M. Pujmanová uvažovat o vytvoření románu z průmyslového prostředí. Inspiraci načerpala převážně ve Zlíně u velkopodnikatele Bati. „*Zlín navštívila Pujmanová dvakrát ještě za života Tomáše Bati, mluvila s mnoha lidmi, ještě více lidem naslouchala; prohlédla si, co jí v továrně ukazovali, zahlédla ledaco i z toho, co zrovna nepředváděli. Živě se zajímala o chod moderního průmyslového podniku, o stroje, technické vymoženosti, organizaci práce, o způsob života dělníků, jejich řeč, jejich názory, i o postavu legendami obestřeného vládce toho vše, Tomáše Baťu.*“³⁵

³³ Buriánek, F. *Česká literatura první poloviny XX. století*. Praha: Československý spisovatel, 1981. str. 240.

³⁴ Buriánek, F. *Průkopníci socialistického realismu v české próze*. Praha: Orbis, 1953. str. 27

³⁵ Blahynka, M. *Marie Pujmanová*. Praha: Československý spisovatel, 1961. str. 42.

Pujmanová chtěla zachytit a vystihnout nový typ kapitalistického podnikatele. Nechtěla, aby byla její postava přímo spojována s Baťou a jeho obuvnickou továrnou, proto se rozhodla pozměnit prostředí a zvolila si textilní továrnu, kterou zasadila do městečka Úly. „*Čím hlouběji se Pujmanová zabírala do života ve Zlíně, čím více pronikala pod lesklý a márnivý povrch, čím víc se blížila skutečnému pochopení baťovského hospodářského zázraku, tím lépe musela chápat, že jí nejen nebude možno v románě nazývat Zlín Zlínem a šéfa šéfem, ale ani psát velkovýrobu obuvi.*“³⁶ Původní koncepce se měla zaměřit na postavu podnikatelova syna jako nositele technického rozvoje. Od tohoto záměru však autorka upustila a rozhodla se vystavět román na kontrastu dvou rozdílných prostředí – intelektuálního a dělnického. Osudy hlavních hrdinů byly determinovány jednak prostředím, do kterého se narodili, ale také postavením, které ve společnosti zaujímali. Změnit svůj život mohli jen zásadními skutky a správně načasovanými rozhodnutími. Jejich osudy se navzájem střetávaly, proplétaly a ovlivňovaly.

„*Pujmanová chtěla podat objektivní obraz společnosti a doby. Chtěla záměrně ukázat vnitřní rozpornost jevů, dialektiku vnitřních protikladů v lidech, v jejich myšlení a jednání. Chtěla i jejich nitro i jejich příběh ukázat jako dramatický pohyb, proces, zápas.*“³⁷ A právě zápas byl důležitým prvkem a motivem celé trilogie. Ať už se jednalo o zápas imaginární, ne skutečný, se kterým se setkáme v prvních dvou dílech – boj dělníků v továrnách a politický boj, nebo o zápas skutečný – v posledním díle o válečných událostech.

Otázka kvality a významu jednotlivých děl trilogie je poměrně složitá a nejednoznačná. Ve 40. a 50. letech patřila M. Pujmanová mezi přední uznávané spisovatele, jejichž díla byla vysoce ceněna a kteří ve své tvorbě naplňovali požadavky tzv. socialistického realismu, mezi jehož hlavní rysy patřila srozumitelnost, ideologická vyhraněnost, důraz na výchovnou funkci a vzorová postava dělníka či uvědomělého člověka z lidu. Za *Hru s ohněm* a *Život proti smrti* Pujmanová dokonce obdržela státní ocenění. S odstupem času však na ně můžeme pohlížet jako na budovatelské romány, jejichž hlavní úlohou bylo vyzdvihnout socialismus (příp. komunismus) jako jedinou správnou cestu, kterou se společnost mohla vydat směrem k lepší budoucnosti. Spatřujeme postupně se proměňující charakter příběhu i celé trilogie. Jestliže v *Lidech na křižovatce* autorka vystihla povahové vlastnosti jednotlivých postav bez větších důrazů na jejich politické názory, v dalších dílech už tomu tak nebylo. Stále více se v jejím popisu projevoval schematismus, postavy se stávaly ploššími a jejich jednání předvídatelnějším. O jejich osudech už

³⁶ Blahynka, M. *Marie Pujmanová*. Praha: Československý spisovatel, 1961. str. 44.

³⁷ Buriánek, F. *Z moderní české literatury: O vybraných dílech z první poloviny 20. století*. Praha: Československý spisovatel, 1980. str. 171.

nerozhodovaly ani tak charakterové vlastnosti, jako politická příslušnost, která se stala dominantní.

3.2.1 Lidé na křižovatce

První díl trilogie, Lidé na křižovatce, byl vydán ještě před válkou v roce 1937 a mapuje nejdelsí období - od konce první světové války do počátku 30. let. Navíc je považován za nejúspěšnější knihu Marie Pujmanové. Ze všech tří dílů je hodnocen jako nejméně zaujatý a ovlivněný autorčiným smýšlením.

Z titulu můžeme vyčíst, že dílu nedominuje pouze jedna hlavní postava, ale hned několik, zastupujících jednak proletářské, jednak intelektuálské prostředí a stojících na křižovatce v osobním a společenském životě, kdy se musejí rozhodnout, čím se stanou a na kterou stranu sociálního boje se přidají. *„Osu románu tvoří paralelní osudy dvou rodin, jedné proletářské a druhé intelektuálské. Mistrovsky komponuje autorka spojování a střetávání jejich členů, přes které pak zapojuje tyto vztahy a děje do širších společenských souvislostí. Jako vypravěčka ustupuje do pozadí, nechává mluvit své postavy (v dialogu, nebo často v polopřímé nebo nevlastní přímé řeči), nechává však především čtenáři domýšlet jejich typ a jejich místo v celkovém románovém obraze.“*³⁸

Důležitou roli má v tomto díle také velkopodnikatel Kazmar, jemuž byl předobrazem Tomáš Baťa. Zastupuje další společenské prostředí, podnikatelské a kapitalistické, a doplňuje tak ta dvě hlavní. Jeho význam spočívá také v tom, že se stane katalyzátorem přerodu jedné z hlavních postav, Ondřeje Urbana, z poslušného a naivního chlapce v uvědomělého muže.

Přestože se autorka snažila v průběhu děje zachovat nestrannost a nehodnotit chování ani činy postav, ke konci již bylo jasné, jaké byly její osobní názory a postoje a k jaké se přiklonila straně. Projevilo se její komunistické smýšlení a nesympatie ke kapitalismu. To dokládá i Blahynkův názor, že *„mohl sehrát román Lidé na křižovatce významnou úlohu uvědomovací, působil na růst třídního uvědomění, zvláště všude tam, kde se moderní kapitalismus opíral o společenskou nevědomost první dělnické generace, tj. o nevědomost bývalých venkovanů a drobných řemeslníků.“*³⁹

³⁸ Buriánek, F. *Česká literatura první poloviny XX. století*. Praha: Československý spisovatel, 1981. str. 242.

³⁹ Blahynka, M. *Marie Pujmanová*. Praha: Československý spisovatel, 1961. str. 41.

3.2.2 Hra s ohněm

Druhý díl, *Hra s ohněm*, vyšel s delším časovým odstupem v roce 1948. Během této doby se stalo několik zásadních událostí, které ovlivnily spisovatelku v její práci. Zejména průběh a závěr druhé světové války sehrály podstatou roli ve vývoji jednotlivých postav, ale i ve směřování celého příběhu.

„Kompozičně je Hra s ohněm vybudována podobně jako první díl trilogie na dvojdílnosti a paralelách [...] Pujmanová se snažila ukázat, jak i „při větších historických událostech lidé mají své osobní radosti, žaly, ctižádosti, touhy, své drobné rodinné šarvátky a své velké lásky.“⁴⁰ Období, ve kterém se setkáváme s některými postavami prvního dílu, je podstatně kratší - rozmezí let 1933 až 1939, konkrétně končí 16. březnem, dnem, kdy byl vyhlášen Protektorát Čechy a Morava. Přesto je i tento díl plný důležitých okamžiků, které ovlivnily budoucnost celé společnosti.

Poměrně velká část knihy je věnována Lipskému procesu, kterého se jako divák zúčastnil jeden z hrdinů. Pujmanová v procesu spatřovala klíčovou událost, která vedla k rozpoutání boje mezi fašismem a komunismem. Stále více se začínala projevovat autorčina politická orientace odrážející se ve schematičnosti postav. Dopředu bylo jasné, kdo bude kladný hrdina a kdo záporný, s kým autorka sympatizuje a promítá do něj své ideály a touhy. *„[...] ve Hře s ohněm je vyprávění vedeno převážně z jediné, ideově scelující perspektivy. Osudy rodiny komunistického advokáta autorce utvářejí nejen fabulační osu díla, ale i hodnotové centrum, jímž se poměřují činy a mravní postoje ostatních postav; [...].“⁴¹*

3.2.3 Život proti smrti

„Život proti smrti Marie Pujmanové (1952), třetí díl trilogie, se stal knihou, která nejvýrazněji naplňovala dobové normy a mohla tak být dávana za vzor celé české literatuře. [...] Všechny dílčí epizody podřídila jednomu cíli: zachytit válku jako střetnutí dvou světů, toho, který je odsouzen k zániku, a toho, kterému patří budoucnost.“⁴²

V posledním dílu trilogie odehrávajícím se během 2. světové války se setkáváme se známými postavami a sledujeme jejich válečné osudy a činy. Někdo se stal hrdinou podílejícím se na osvobození země, jiný byl odsouzen za kolaboraci a zradu. Některé z postav se však konce války nedožily, ale i tak se staly symbolem statečnosti, odvahy a vzdoru proti nepřátelům.

⁴⁰ Blahynka, M. *Marie Pujmanová*. Praha: Československý spisovatel, 1961. str. 84.

⁴¹ Janoušek, P. a kol. *Dějiny české literatury 1945-1989. I. díl 1945-1948*. Praha: Academia, 2007. str. 249.

⁴² Janoušek, P. a kol. *Dějiny české literatury 1945-1989. I. díl 1945-1948*. Praha: Academia, 2007. str. 292.

Poslední díl trilogie byl ovlivněn nejen dobovým schematismem, ale i skutečností, že se proměnil přístup ke ztvárnění tématu války. „[...] neboť válka začala být závazně interpretována jako předstupeň budoucí socialistické revoluce, jako střetnutí dvou světů [...] Volba správných příběhů tudíž měla potvrzovat tezi o tom, že základní silou národního odboje proti fašismu byli komunisté a dělnická třída, zatímco buržoazie měla tendenci kolaborovat. Tomu pak musela odpovídat i charakterová kresba postav, odvíjející se od jejich třídní příslušnosti, respektive od národnosti.“⁴³

3.3 MUŽSKÉ POSTAVY V ROMÁNOVÉ TRILOGII

Každý z nás, ať muž či žena, se narodil jako jedinečný a neopakovatelný člověk. Jeho osobnost se začala formovat již v raném dětství. Vliv na to měla nejen genetická výbava a rodičovská výchova, ale i sociální a kulturní prostředí, do kterého se narodil a ve kterém žil. Mezi další významné činitele patřilo i to, v jaké rodině dítě vyrůstalo - zda v úplné či neúplné, funkční či dysfunkční, zda mělo autoritativního a přísného otce, apod. „*Nežijeme ve světě každý sám, nereagujeme jenom za sebe, ale i za svou rodinu a vychování, jež nám dala nebo nedala. Každý má nějakou rodinu, třeba rozbitou, žijeme v rodinách nebo z nich utíkáme, bolí nás, zraňují nebo léčí, zkrátka ať už chceme nebo nechceme, s rodinou vždycky souvisíme.*“⁴⁴

Ani to, že byli dva jedinci vychovávaní v jedné rodině s určitým sociálním prostředím, nezaručovalo, že z nich vyrostou lidé se stejnými vlastnostmi a charakterem. Člověka totiž utváří i jeho celoživotní činy a skutky. Všechna rozhodnutí, která učiní, si nese s sebou a formují jeho osobnost. Každý má právo volby, pokud žije ve svobodné zemi. A každý má právo se zmýlit, měl by si však svou chybu uvědomit a snažit se ji napravit.

V románové trilogii M. Pujmanové se vyskytuje několik typů mužských hrdinů. Navzájem se odlišují povahami, chováním, sociálním prostředím, politickými názory, zaměstnáním nebo vztahy, kterými v průběhu života procházejí a které navazují. Přesto mají něco společné – chtějí žít ve spokojeném a šťastném světě. Jejich představy, jak toho dosáhnout, se však podstatně liší.

Mezi nejdůležitější postavy patří Ondřej Urban a jeho protipól Stanislav Gamza. U nich můžeme pozorovat největší a nejzásadnější změny. Současně sledujeme i osudy ostatních členů jejich rodin a dalších postav, které do jejich životů vstupují a ovlivňují je. Vytvářejí se povahové a charakterové vlastnosti, hrdinové mění své názory a postoje nebo se

⁴³ Janoušek, P. a kol. *Přehledné dějiny české literatury 1945-1989*. Praha: Academia, 2012. str.145.

⁴⁴ Blahynka, M. *Marie Pujmanová*. Praha: Československý spisovatel, 1961. str. 50.

vyvíjí jejich vztahy k ženám, ať už k matkám, sestrám, přítelkyním či manželkám. „*Trilogie se podobá řece o dvou pramenech, urbanovském a gamzovském, řece, která přibírá ze všech stran nové a nové přítoky – nové postavy, mohutní a rozlévá se do šíře, v jejímž zrcadle se odráží život národa v celé rozloze.*“⁴⁵ Tyto dvě rodiny, v podstatných rysech rozdílné, nám umožňují sledovat, jak se rodinné prostředí a vztahy podepisují na formování lidské osobnosti, jejího chování a rozhodování.

Rodina Urbanových – matka Anna, dcera Růžena, syn Ondřej – reprezentuje tradiční podobu rodiny. Do jejího života zasáhla válka, otec musel odejít na frontu. Matka neměla lehkou úlohu. Musela vychovávat dvě děti, zaopatřit je a postarat se o jejich budoucnost. Chtěla z nich vychovat poctivé a pracovité jedince. Předpokládala, že se dcera i syn brzy vyučí řemeslu, které jim pomůže vybrat, a budou jí pomáhat, aby nebyla na všechno sama. Jenže Růžena i Ondřej vyrůstali v jiné době a jiných společenských podmínkách než jejich matka, měli své plány a sny, které chtěli uskutečnit, a to i přes její nesouhlas.

Rodina Gamzových – otec Petr, matka Nella, dcera Helena, syn Stanislav – představuje podobu rodiny moderní, nukleární. Rodiče vychovávali své potomky liberálněji, nezasahovali jim příliš do života, nesnažili se jim vytyčovat cestu. Nechávali je svobodně se rozhodnout, čím se chtějí stát nebo koho si vezmou za manžela či manželku. Vše možně podporovali děti na studiích, aby měly dobře zajištěnou budoucnost a mohly se brzy osamostatnit. V této rodině, na rozdíl od rodiny Urbanových, byl kladen důraz na politický život. Děti u svého otce viděly aktivní snahu zapojit se do společenského dění skrze politiku a v dospělosti jeho názory přejímaly. Nemusí tomu tak být ale vždy. A nemusí se to týkat pouze politických názorů. Může se naopak stát, že potomci názory a postoje svých rodičů odmítají, staví se proti nim a schválně si vybírají odlišné, aby nemohli být s rodiči srovnáváni či vystavováni jejich vlivu.

3.3.1 Ondřej Urban

Život Ondřeje je silně ovlivněn a poznamenán dětstvím. Prožíval ho bez otce, který odešel chvíli poté, co se Ondřej narodil, do války a ani po svém návratu s chlapcem příliš času nestrávil, záhy totiž zemřel. A tak vyrůstal Ondřej pouze se starší sestrou Růženu a s matkou, která se však dětem příliš nevěnovala, protože tvrdě pracovala, aby je uživila. Po celou dobu dospívání je proto u Ondřeje patrná snaha najít si výraznou osobnost, ke které by se mohl uchýlit, která by se stala jeho vzorem a oporou.

---

⁴⁵ Blahynka, M. *Marie Pujmanová*. Praha: Československý spisovatel, 1961. str. 91.

Do jeho života se nesmazatelně zapíše několik osob. Některé mu pomohou v těžkých chvílích dospívání, jiné ovlivní jeho názory. Ondřej postupně prochází třemi stádii vývoje odehrávajícími se v různých prostředích – v Praze, Úlech a Sovětském svazu. V každém prožívá lásku (platonickou nebo skutečnou), vztah k silné osobnosti a přátelství.

Po přestěhování z vesnice do Prahy se jeho osud spojí s rodinou Gamzových - spřátelí se s malým Stanislavem. Oba zrovna prožívají trápení, jeden se nemůže smířit se životem ve městě, druhý špatně snáší rozepři mezi rodiči. I když má každý jinou povahu a vyrůstal ve zcela odlišném prostředí i rodině, sblíží se a tráví spolu hodně času. „*Co má Stanislav na zapeklitém Ondřejovi, který se posud nevymanil z venkovského mlčení, není-li právě, čím se chlubit, a jehož pyšná nejistota číhá, brzo-li kdo napadne jeho čest? A jak to, že hlavatý Ondřej se dal osedlat cvrčkem Stáňou? Bylo je vidět stále spolu; chodili každý jinam do školy, ale spolužáci je nerozloučili.*“⁴⁶ Jejich přátelství je z počátku idylické, ale časem Ondřej dochází k názoru, že je lepší než Stanislav a více toho umí. Začíná se proto nad něj povyšovat a dává mu najevo svou nadřazenost. Stanislav však změnu v jeho chování nepoznává a dál k němu vzhlíží jako ke svému vzoru. Jejich osudy se rozejdou zhruba v patnácti letech. Jelikož Ondřej pochází z chudší rodiny, musí se co nejdříve vyučit a začít se o sebe starat sám. Naproti tomu Stanislav může dál studovat, jeho rodina je intelektuálně založená a rodiče chtějí, aby se vzdělával. Přestože se ještě několikrát setkají, připadají si cizí, neví, jak se k sobě mají chovat, a nemají si o čem povídat.

Ondřej si velmi oblíbí i Stanislavovu matku Nellu, která je přesným opakem jeho vlastní matky – vždy upravená a milá žena, nestrhaná prací, která má na své děti vždy čas, bere je na různé výlety, vyjížďky, apod. Později se dokonce stane Ondřejovou platonickou láskou, o které tajně sní. Když se s ní však setkává osobně, stane mu vždy něco trapného. „*Někdy k nim přisedla skutečná paní Gamzová. Měla lehký krok, vcházela jako fotografie na plátno, a mžikem ustala Ondřejova svoboda. Podezíral se, že má na nose sazi; co promluvil dopadlo násilně, nenáviděl své nohy a ruce.*“⁴⁷ Ještě dlouho poté, co odejde z domova a ztratí s Gamzovými kontakt, na ni myslí a představuje si, jak se jí chlubí svými úspěchy a tím, že už vyrostl a dospěl. Nella se do jeho života zapíše tak silně, že s ní dokonce porovnává a srovnává všechny další dívky, se kterými se seznámí.

Ondřej prožil dětství bez otce a neměl nikoho, kdo by mu předal zkušenosti a rady a naučil ho některým dovednostem. Nejsilněji se u něj tento pocit projevuje v dospívání, lituje, že neměl žádný mužský vzor, že vyrůstal jen s matkou a se sestrou, s nimiž však neměl

⁴⁶ Pujmanová, M. *Lidé na křižovatce*. Praha: Československý spisovatel, 1960. str. 84.

⁴⁷ Pujmanová, M. *Lidé na křižovatce*. Praha: Československý spisovatel, 1960. str. 102.

příliš dobrý vztah. To je také jeden z důvodů, proč chce brzy odejít z domova. Náhradu za otce hledá v podnikateli Kazmarovi. Aby mu byl blíže, nastoupí do jeho textilní továrny v Úlech. „Zřejmý důvod, proč se Ondřej o rok později dal ke Kazmarovi, zajisté bylo přání, aby se dostal co nejdříve do říše technických divů. Ale působila tu i příčina skrytá, přitažlivost silného muže, jaké zejména podléhají hoši bez otce. Můj ty smutku, to ženské hospodářství doma, těch řečí - “⁴⁸ Vše kolem Kazmara je pro něj posvátné a nikdo o něm nesmí špatně mluvit. Ostatní se Ondřejovi za to, že na Kazmara nedá dopustit, posmívají a neberou ho mezi sebe.

Ale ani Kazmar není božský, spravedlivý a soucitný, jak si Ondřej myslí. Na vlastní kůži se o tom sám jednou přesvědčí. Zastane se staré Halačky, která má být propuštěna, protože ji má rád - nahrazovala mu v Úlech matku – a je vyhozen spolu s ní. Kazmar je nelítostný a nesnese žádný odpor a nesouhlas se svými rozhodnutími. *Hospodáři,*“ začal, „*tomu nevěřím -*“ Kazmar po něm bleskl překvapeným úsměškem zpod rysích brv a spletl ho v řeči, ale nezvrtl v rozhodnutí. [...] Kazmar mu pohlédl ne do očí, ale kamsi na temeno hlavy. „*Dělníky mám na práci,*“ stručně řekl, „*a pořádek tu dělám já. Vám se ten pořádek nezdá, tož si vyzvedněte legitimaci a běžte taky.*“⁴⁹ Ondřej sice zklamaně odchází, ale na druhou stranu si uvědomuje, že žil ve vysněném světě a dlouho přehlížel některé Kazmarovy činy a skutky. Přehodnocuje své názory a postoje a stává se součástí uvědomělého proletariátu, který bojuje za své práva.

Druhé významné přátelství naváže Ondřej s Františkem Černým, přezdívaným Francek Anténa, s nímž se seznámí v továrně u Kazmara. Zpočátku to na přátelství vůbec nevypadá. Francek si myslí, že je „*Ondra dobrý kluk, jen zabeďněný, že se musí zpracovávat.*“⁵⁰ Ondřej zase nechce být s Franckem spojován, protože je jedním z rebelujících dělníků. „*Ten Francek ale byl huba nevyváchaná, člověk hleděl dál od něho, aby se naposled nezkoupal s ním.*“⁵¹ I přes to všechno se z nich nakonec stanou přátelé. Je to opět vztah velmi nevyrovnaný, každý z chlapců má jinou povahu a zastává jiné názory, hlavně co se týká Kazmara. Ale Ondřej se nyní nachází v opačné pozici než se Stanislavem. Je to on, kdo vzhlíží k tomu druhému. I když Francek musí z továrny odejít, stále jsou v kontaktu a Ondřej za ním dokonce odjíždí do Sovětského svazu, kde má od něj přislíbené místo. Tam se však nepotkají. K setkání dojde až při osvobození Československa Rudou armádou, s níž Ondřej přijde. „*A ty, Ondro, až dovožákuješ, taky se k nám vrátíš do Úlů?*

⁴⁸ Pujmanová, M. *Lidé na křižovatce*. Praha: Československý spisovatel, 1960. str. 101.

⁴⁹ Pujmanová, M. *Lidé na křižovatce*. Praha: Československý spisovatel, 1960. str. 378.

⁵⁰ Blahynka, M. *Marie Pujmanová*. Praha: Československý spisovatel, 1961. str. 55.

⁵¹ Pujmanová, M. *Lidé na křižovatce*. Praha: Československý spisovatel, 1960. str. 166-167.

Ano? Musíš! My tě tu potřebujeme jako sůl – co říkáš, Hájku? Víme, že umíš, a politicky – tak se mně, Ondříčku, zdá,“ dobíral si ho Francek, „žes od těch časů, co jsi tak ohnivě bránil Kazmara, poněkud změnil názor.“⁵²

Další Ondřejovou ženou je mladinká Lidka Horýnková. Stejně jako on pracuje u Kazmara v Úlech. Lidka, jako všechny její přítelkyně, se touží dobře vdát a mít velkou zabezpečenou rodinu. Důležitou roli při výběru partnera u ní hraje dělnický původ a pracovitost. Mezi kandidáty na potenciálního manžela proto zařadí Ondřeje a Francka Anténu, kteří se s Lidkou přátelí a tráví s ní svůj volný čas. Lidka se dlouho nemůže rozhodnout, kterého z chlapců si vybrat, až to osud udělá za ni. Francek je totiž z továrny vyhozen pro své názory a chování. A tak se Lidka sblíží s Ondřejem a začne plánovat jejich společnou budoucnost. Ale ani ta nevyjde podle jejich představ. Ondřej musí z továrny také odejít. Stráví dva roky na vojně a několik dalších let hledáním nového zaměstnání. Jelikož ho však nikde nechtějí, rozhodne se odejít do Sovětského svazu. Už nehledá žádnou silnou osobnost, vzorem a ideálem se pro něj stal komunistický režim. Uchyluje se proto k zemi, ve které se tento fenomén zrodil a doufá, že ta ho nezklame a on zde konečně najde své štěstí. I přesto nikdy nezapomíná na svůj domov a věří, že se do Československa jednou vrátí a všem ukáže, co se ve světě naučil a co dokázal.

Daří se mu jak v pracovním, tak v osobním životě. Najde si dobrou práci a díky poctivému a řádnému přístupu je brzy povýšen. Dokonce mu vedení nabídne, jestli nechce vystudovat vysokou školu. Ondřejovi se tak plní sny a představy, o kterých si vždycky myslel, že se nestanou skutečností. A aby bylo jeho štěstí úplné, potkává krásnou gruzínskou dívku Keto. Ta představuje silnou emancipovanou ženu, toužící po samostatnosti a nezávislosti. S podobnou se Ondřej zatím nesešel, doma znal jen dívky toužící po sňatku a zajištění. Keto je jiná. Neváhá Ondřeje opustit, aby se mohla stát zdravotní sestrou v armádě a pomáhat raněným vojákům na bojištích.

Po několika měsících známosti se Keto s Ondřejem chtějí vzít a shánějí společnou výbavu do bytu. V tu chvíli však přichází rána. Československo, Ondřejův domov, je ohrožováno Německem, a tak jsou všichni muži povoláni k mobilizaci. Společná budoucnost s Keto je tak odsunuta do pozadí. V tu chvíli navíc ani jeden z nich netuší, že se jejich osudy rozejdou na dalších pět let a šance, že se ještě někdy shledají, je mizivá. Během války se k Ondřejovi dostane mylná zpráva o její smrti. Velmi ho to zarmoutí, ale ví, že musí bojovat dál, protože by si to tak Keto přála. O to větší je jeho radost, když ji při osvobození Československa zahlédne v davu. Myslí si, že má halucinace, protože by si přál, aby to Keto

---

⁵² Pujmanová, M. *Život proti smrti*. Praha: Československý spisovatel, 1960. str. 301.

prožívala s ním. „Byla to Keto, živá. Oddělila se prve od pomníku a šla a teď tu byla v celé své mladé kráse pod stejnokrojem dívčího vojáka a usmívala se na Ondřeje a všechno na ní se hlásilo, že žije, že žije a že se jí chce štěstí.“⁵³

Ondřej prošel velkou změnou, překonal nejen ztrátu otce, ale také všechny překážky, které mu život postavil do cesty. Nakonec se z něj stala silná osobnost, která dodává ostatním sílu, a kterou tak dlouho hledal v jiných lidech, jen ne sám v sobě.

3.3.2 Stanislav Gamza

Stanislav je další postavou, jejíž osudy můžeme sledovat již od dětství. Na rozdíl od Ondřeje však vyrůstal v úplné a milující rodině. Jako mladší ze dvou dětí byl více rozmazlovaný, což se odrazilo v jeho povaze. Je velmi citlivý, někdy až přehnaně reaguje na některé situace. Jednou v noci tajně poslouchá své rodiče a slyší, jak se domlouvají, že se rozejdou. Vrazí do pokoje a pod pohružkou, že se zabije, je donutí usmířit se. „*Já to nevydržím!*“ křičel hoch. „*Já to nevydržím,*“ zajíkal se. [...] „*Jestli se rozejdete, já se zabiju!*“ Spatřil matčin zasažený pohyb, otce zachmuřit se dotčeně a ustoupit. Vteřina studu, velcí se styděli.“⁵⁴

Brzy po této události se spřátelí s Ondřejem, který se přistěhuje k nim do domu. Stanislav má mnoho kamarádů, ale nejvíce času začne trávit právě s novým chlapcem. Jejich povahy jsou velmi odlišné. Stanislav je společenský, kdežto Ondřej rád tráví čas o samotě. Spojuje je však touha po dobrodružství a touha objevovat a zkoušet nové věci.

Během dospívání žije Stanislav se starší sestrou Helenou a rodiči v bytě v Praze. „*Gamzovská mladá generace, Stanislav a Helena – mistrovské portréty dětí ze vzdělanecké pokrokové rodiny - [...] Helenka je po otci zdravé, samozřejmě děvče; nepotrpí si na rozklady, vždycky si ví rady; [...] Stanislav je složitější, je to Nella v chlapeckém;*“⁵⁵ Stanislavova matka je citlivá žena, pro kterou je nejdůležitější její rodina. První manželství jí sjednali rodiče zejména kvůli finančnímu zajištění a nebylo příliš šťastné. Od manžela po čase odešla, rozvedla se s ním a vzala si chudého právníka Petra Gamzu, přestože si tak společensky i ekonomicky pohoršila. Ona však svého muže milovala a za všech okolností při něm stála. Rodiče jí rozvod dlouho nemohli odpustit a na čas s ní přerušili kontakt. Nello tato skutečnost velmi trápila, protože byla silně fixovaná na svou matkou a postrádala ji. I ve středních letech stále působí jako mladá dívka, která žije v neustálém strachu a nejistotě z budoucnosti a potřebuje proto ochranu někoho blízkého. Téměř všechny tyto vlastnosti

⁵³ Pujmanová, M. *Život proti smrti*. Praha: Československý spisovatel, 1960. str. 360.

⁵⁴ Pujmanová, M. *Lidé na křižovatce*. Praha: Československý spisovatel, 1960. str. 56.

⁵⁵ Blahynka, M. *Marie Pujmanová*. Praha: Československý spisovatel, 1961. str. 52.

po ní zdědil její syn Stanislav. „*Stáňa má dobrou vůli, ale je nezralý až běda. Stejně starý jako Ondřej, dospívá mnohem později.*“⁵⁶

Změna u něj nastává až s prvním partnerským vztahem. Po studiích pracuje jako kritik v univerzitní knihovně a píše recenze na divadelní představení. Jednou si ho pozve domů herečka Vlasta Tichá, které se nelíbí jedna jeho kritika. Prosí ho, aby jí pomáhal a radil při studování nových rolí a ona tak předešla jeho pozdějším výtkám. Přestože je Vlasta o mnoho let starší než Stanislav a on doposud nemá se ženami žádné zkušenosti, zamilují se do sebe. Svůj poměr se snaží dlouho tajit, ale nakonec jsou odhaleni. Stanislavovi je navíc v práci vyčítáno, že píše jen o Vlastě a ostatní herečky přehlíží. Rozhodne se proto dát výpověď. Jeho vztah s Vlastou se však po odeznění počáteční zamilovanosti mění spíše ve vztah mezi matkou a synem. Pro herečku už není tak zajímavý jako v době, kdy o ní psával recenze. Stanislav se snaží vztah udržet za každou cenu, Vlasta se mu ale postupně odcizuje, až ji jednou Stanislav přistihne v bytě s cizím mužem. „*Vlasto, kdybych se nestyděl, já bych ti dal ránu.*“ „*Když ty jsi takové dítě. Co s tebou mám dělat? Ty vůbec nechápeš -*“ „*Ó, chápu,*“ *na to Stáňa.* „*Protekce a prachy. Ale takhle já, Vlasto, nehraju.*“ *Zdvihl se, a nedbaje toho, co Vlasta tropila, odešel se svou mladou, na smrt vážnou tváří.*“⁵⁷

Stanislav se po rozchodu s Vlastou pokusí o sebevraždu, vezme si velkou dávku léků na spaní. Naštěstí ho zachrání jeho sestra Helena, která se stala doktorkou. „*Příznak sebevraždy obchází celým dílem Marie Pujmanové. [...] Stanislav, potom už mladý muž, ve Hře s ohněm si po rozchodu s Vlastou Tichou skutečně sáhne na život.*“⁵⁸ V tomto momentu se Stanislav podobá jiné postavě z díla Marie Pujmanové, konkrétně Járovi z *Pacientky doktora Hegla*, který rovněž neunes rozchod se svou láskou. Na rozdíl od Stanislava však končí tragicky. „*Vedle stolku ležela prázdná rourka po luminalu. Vzal přílišnou dávku a všechny oživovací pokusy selhaly. Druhého dne zemřel. Lidé tvrdí, že to byla sebevražda, a rodina lidem, že nešťastná náhoda... Ubohý Jára zemřel na mládí.*“⁵⁹ Stanislav se dlouho za svůj čin stydí, hlavně před otcem, kterému se za to nedokáže podívat do očí. Jejich vztah se urovná ve chvíli, kdy je Stanislav povolán k mobilizaci a odchází z domu. Poprvé vidí v očích otce slzy a uvědomí si, jak ho to muselo trápit.

Všechny prožité události se významně podílejí na Stanislavově přeměně. Stává se z něj dospělý muž, který už není tak citlivý. Stále však nedokáže jednat sám za sebe. Potřebuje někoho silnějšího, kdo ho povede. Není ještě tolik odhodlaný riskovat a bojovat

⁵⁶ Blahynka, M. *Marie Pujmanová*. Praha: Československý spisovatel, 1961. str. 82.

⁵⁷ Pujmanová, M. *Hra s ohněm*. Praha: Československý spisovatel, 1960. str. 156.

⁵⁸ Blahynka, M. *Marie Pujmanová*. Praha: Československý spisovatel, 1961. str. 74 -75.

⁵⁹ Pujmanová, M. *Pacientka doktora Hegla*. Praha: Lidové nakladatelství, 1972. str. 78.

za svá přesvědčení. To se mění ve chvíli, kdy se dozvídá, že otec zemřel v koncentračním táboře a sestra Helena byla zatčena a následně popravena. „*V tom to právě je. Vždyť vám to říkám,*“ zakoktal. „*Schází mi kuráž, jakou měli otec i sestra. Jsem po matce. Mám její nervy. V tomhle jsme byli rozpolcená rodina. Měli jsme se s Helenkou opravdu rádi. [...] Vždyť já se stydím před tátou a Helenou, že ještě běhám po světě.*“⁶⁰

Za Protektorátu prožívá svou další lásku. Tentokrát s mladou zubní asistentkou Andělou Pechovou, která je podobný typ jako Ondřejova Keto – sebevědomá žena toužící podílet se na důležitých a rozhodujících událostech války po boku statečných mužů. Anděla výraznou měrou ovlivní Stanislavovu proměnu v odvážného a statečného muže, protože je členkou domácího odbojového hnutí, jehož součástí se později stane i on. Stanislav se nakonec účastní květnového pražského povstání, odhodlaný bojovat za ideály svého otce a sestry. Po skončení války plánuje s Andělou svatbu a založení rodiny. V jejich případě neměla válka pouze negativní dopad, ale i pozitivní – svedla dohromady dva mladé lidi, kteří by se za jiných okolností možná nepotkali.

3.3.3 Petr Gamza

Petr Gamza, hlava rodiny Gamzových, právník a komunistický nadšenec. Pujmanová se zpočátku věnuje spíše jeho zaměstnání a politické činnosti než rodinným vztahům. Gamza je oddaný své profesi a svým názorům. Bojuje za práva dělníků a chudých lidí, jako by se bil za práva své vlastní rodiny. Tu však odsouvá do pozadí, přednější jsou mu zájmy jeho klientů. Přispívá také ke komunistické agitaci různými besedami a projevy. A právě do jeho úst vkládá Pujmanová zásadní slova definující Lidi na křižovatce: „*Žijeme, soudruzi, dobu přechodnou a přípravnou; to ještě všichni dobře víte z vlastní zkušenosti: jsme lidé na křižovatce. Jedna válka skončila a s druhou se nepřestává počítat; žijeme v ozbrojeném míru; na západě se smráká, na východě svítá, nikde není plný den. V sovětském Rusku zvítězila zbraní a vítězí prací dělnická revoluce,* [...]“⁶¹

V profesním životě se Gamzovi daří, ale jeho vztah s manželkou Nellou prochází krizí. Našel si mladou milenkou, a když se o tom žena dozví, navrhuje rozchod. Nakonec spolu zůstávají kvůli malému Stanislavovi, který je donutí přísahat, že se nerozejdou. Nella představuje typ poslušné, hodné a submisivní ženy, která si nebuduje vlastní kariéru, ale stará se spíše o chod domácnosti a o to, aby se ostatní členové rodiny měli dobře. Toto postavení bylo pro ženy typické zhruba do druhé světové války. V 50. letech začalo sílit feministické

⁶⁰ Pujmanová, M. *Život proti smrti*. Praha: Československý spisovatel, 1960. str. 167.

⁶¹ Pujmanová, M. *Lidé na křižovatce*. Praha: Československý spisovatel, 1960. str. 242.

a emancipační hnutí, které vedlo k tomu, že ženy hromadně opouštěly domácnosti a nastupovaly do zaměstnání. Staly se z nich nezávislé osoby, schopné zajistit samy sebe. Předstupuň této podoby můžeme najít u Helenky Gamzové.

O problémy a starosti svých dětí se Gamza příliš nezajímá. Pokusí se to změnit po tom, co dcera Helena vážně onemocní. Uvědomí si, jak málo času s rodinou tráví, a tak alespoň trochu v práci poleví. Další ranou je Stanislavův pokus o sebevraždu. Gamza si vyčítá, že se mu dostatečně nevěnoval a více s ním nemluvil o jeho trápeních. *„Celý život měl na starosti spoustu lidí, na vlastní děti nezbyvalo kdy. Pokus sebevraždy vyznačuje výčitky na ty, kdož jsou kolem, má je k tomu, aby šli do sebe, i zpytují svědomí až hypochondricky. Ruku na srdce, Gamzo – nezmařily trochu času i přítelkyně mladých let? Jestli se rozejdete, já se zabiju – pamatuješ Gamzo? Nešťastný Stáňa! Tehdy byl dítě. Ale že si zachoval onu dětinskou opravdovost až do mužských let -“*⁶²

V době, kdy se stupňuje hrozba rozpoutání války, které čelí Československo ze strany Německa ve 30. letech, Gamza, přestože je komunist a tudíž mu hrozí největší nebezpečí, nepřestává se svou prací a i nadále bojuje za své ideály. Mění se však jeho postoj k rodině. Uvědomuje si, co všechno ve své manželce a dětech má, a dokazuje jim stále více náklonnosti. Dokonce odmítá odjet do bezpečí na venkov, jen aby mohl být s nimi. To se mu stává osudným, je zatčen a později odvezen do koncentračního tábora v Oranienburgu. I když se ocitá na tak strašlivém místě, neztrácí optimismus a naději na lepší budoucnost. Ostatní vězňové v něm vidí svůj vzor a morální podporu. Když zemře, jeho rodině je sděleno, že spáchal sebevraždu, tomu ale nikdo z nich nevěří. Po čase se u Gamzových objeví mladík, spoluvězeň z Oranienburgu, který přijde rodině říci pravdu o Gamzově smrti. *„I v tom vyšinutém prostředí byl takový obyčejný, víte, normální, lidský. A přitom nám ukazoval budoucnost. Věděli jsme, proč zkoušíme, od něho jsme to věděli. Věřil v světlo z Východu a v lepší republiku.“*⁶³

3.3.4 Antonín Skřivánek

Antonín Skřivánek – postava, u které nezaznamenáme téměř žádný vývoj. Od první chvíle je to kladný hrdina. Představuje ušlechtilého, pracovitého a uvědomělého mladého muže, silnou osobnost, která ostatním lidem dodává odvahu. Jeho dětství nebylo vůbec radostné. Brzy se z něj stal sirotek a musel se o sebe umět sám postarat. *„Antonín Skřivánek byl na světě sám. Otec přišel k úrazu v pivovaru, matka umřela, Toník byl na obecné. Když*

⁶² Pujmanová, M. *Hra s ohněm*. Praha: Československý spisovatel, 1960. str. 160.

⁶³ Pujmanová, M. *Život proti smrti*. Praha: Československý spisovatel, 1960. str. 87.

vychodil školu, vystěhovali se oba bratři Skřivánkové z moravské dědiny do Spojených států. Ale starší bratr umřel v Chicagu hned první rok zánětem mozkových blan. To byla pro Toníka rána.“⁶⁴

Jednou, už zpátky v Československu, se při práci zraní a musí být hospitalizován v nemocnici. Zde se seznámí s mladou medicímkou Helenou Gamzovou, která se mu velice zalíbí. Helena na rozdíl od své matky Nelly nechce v budoucnu pracovat jako žena v domácnosti, a proto se rozhodne studovat. Vystuduje medicínu a stane se váženou lékařkou. I v dalších směrech se od své matky podstatně liší. Je nebojácná a bojovná po svém otci a stejně jako on dodává lidem kolem sebe sílu a odvahu, za což ji mají všichni rádi.

Toník se po čase s Helenkou ožení, protože ji má rád a ona jeho city opětuje. Je šťastný, že má konečně novou rodinu. Společně potom odjíždějí do Sovětského svazu, Toník za prací, Helena touží poznat zemi, kterou její otec neustále vychvaluje. Za několik let se vracejí zpátky i s malým synem Mít'ou, velmi živým a zvědavým chlapcem, který zdědil po obou rodičích ty nejlepší vlastnosti a který se okamžitě stane miláčkem celé rodiny.

Pak však do osudů Gamzových a Skřivánkových zasáhne druhá světová válka. Toník, jako americký občan, nemusí nastoupit k mobilizaci. Stydí se za to a cítí se zbytečný. Určitou dobu o něm nemáme žádné zprávy, až se dozvídáme, že se s Helenou rozvedl a odjel do Ameriky. Je to zpráva nečekaná a překvapivá, protože jejich manželství bylo idylické a bez hádek. Nastávají však momenty, kdy ho někteří členové rodiny spatřují na ulici, a tak se můžeme domnívat, že jeho odjezd byl pouze hraný. To se nakonec i potvrdí. „*V páté kapitole Života proti smrti se dověděl Mít'a, že jeho rodiče se rozvedli, je z toho také celý zničený, ale vtom právě mu maminka Helena napoví pravý stav věci: s Toníkem se nerozvedli z nějaké nevěry, nikdo nezrazoval, rozešli se jen naoko, aby mohli lépe pracovat v ilegalitě.*“⁶⁵ Oba staví zájmy společnosti nad zájmy a soudržnost rodiny. Zdá se to zvláštní, ale v konečném důsledku pochopitelné – chtějí lepší budoucnost pro svého syna. Toník se proto skrývá pod různými falešnými jmény, jezdí po celé republice a účastní se sabotážních akcí. Brzy po osvobození se objevuje v bytě Gamzových, aby navštívil svého syna Mít'u. Jelikož ho však téměř tři roky neviděl, jen stěží ho poznává. Dovídá se také o smrti Heleny a o tom, co si musela vytrpět. Je z toho sklíčený, na druhou stranu je rád, že mu zůstal alespoň Mít'a, který mu ji bude připomínat.

⁶⁴ Pujmanová, M. *Hra s ohněm*. Praha: Československý spisovatel, 1960. str. 22.

⁶⁵ Blahynka, M. *Marie Pujmanová*. Praha: Československý spisovatel, 1961. str. 93.

Jestliže byl rozvod v 19. století považován za téměř nemyslitelný, ve 20. století se stal běžnou záležitostí. Už neznamenal předzvěst toho, že žena zůstane finančně nezaopatřená a vyloučená ze společnosti. Rozvod byl naopak symbolem ženské emancipace. To je částečně i případ Helenky Gamzové-Skřivánkové. V trilogii představuje další silnou ženskou hrdinku, která se chce svými činy vyrovnat mužům. Nejen, že si vybere spíše mužské povolání, ale jako zarytá komunistka se za války účastní nebezpečných odbojových akcí a nezastaví ji ani fakt, že má doma malé dítě. Myšlenka rovnosti mezi pohlavími byla totiž podporována zvláště v socialistickém a komunistickém prostředí a v takovém žila i rodina Gamzových. Obecně mohly ženy zastávat stejně těžkou práci jako muži, nekladl se důraz na to, aby jen zůstávaly doma s dítětem, dokud nevyroste.

3.3.5 Gustav Haüsler

Postavu Gustava Haüslera bychom mohli postavit do protipólu k Petru Gamzovi. Je to také právník, dokonce velmi úspěšný. Pracuje i pro významného velkopodnikatele Kazmara. Pujmanová se však v tomto případě zaměřila spíše na jeho partnerské vztahy než na právnícké schopnosti a úspěchy. Haüsler je postarší pán, který si svůj věk vůbec nepřipouští. Navíc není ani příliš pohledný. To všechno kompenzuje hlavně svým bohatstvím. Získá každou ženu, na kterou si pomyslí. Vždy si vybírá ženy něčím zajímavé a výjimečné, ať už krásné či slavné, aby mu ostatní mohli závidět. Haüslerova manželka musí plnit roli ozdoby, musí být neustále mladá a krásná. Když ho po nějaké době omrzí, jednoduše ji vymění za jinou. Jeho vztahy nejsou založené ani tak na lásce jako spíše na vypočítavosti a získávání obdivu a uznání od druhých lidí.

Nejprve žije s herečkou Vlastou Tichou (pozdější přítelkyní Stanislava Gamzy). *„Oženil se v létě s herečkou Vlastou z Velikého divadla a přisvojil si její úspěchy, její druhy a její skutečné i domnělé nepřátele. Zářil, že souvisí s uměním.“*⁶⁶ Po několika letech manželství si všimne, že už se za jeho ženou nikdo neotáčí, a začne se poohlížet po nové manželce. Jeho volba padne na mladou, půvabnou, ale vypočítavou Růženu Urbanovou. Ta už od mládí toužila po výhodném sňatku, který by ji vymanil z prostředí nižší vrstvy a posunul ji na společenském žebříčku směrem vzhůru. Před matkou a bratrem nepředstírá, že je do Gustava zamilovaná, naopak dává najevo, jak jím opovrhuje a že ho jen využívá ke svému zviditelnění. Když Haüslera poprvé spatří vedle herečky Tiché, pomyslí si: *„Taková umělkyně, snad ten dědek plesnivá není její muž? Chudinka, ta si dala. A to pěkně milujete svou paní, když jste jí ani nedaroval stříbrnou lišku k jarnímu kostýmku. [...] Kam*

⁶⁶ Pujmanová, M. *Lidé na křižovatce*. Praha: Československý spisovatel, 1960. str. 38.

*jste dala oči, jak jen jste si mohla vzít takového ohavu.*⁶⁷ Nakonec se za něj provdá, částečně i na truc Karlu Vykoukalovi, se kterým měla románek a o němž si myslela, že si ji chce vzít. Mladé manželce potom Haüsler plní vše, co jí na očích vidí. Kupuje jí drahé oblečení, šperky a další dárky. Dokonce koupí i vilu, kterou Gamzovi prodávají, protože se ocitli ve finanční tísní. Ró, jak si Růžena nechává říkat, se tak chce pomstít Nelle Gamzové za to, že si jí dříve nevšímalá. Konečně tak má všechno, po čem toužila a o co od mládí usilovala. Dostala se mezi bohaté a vlivné lidi.

Ale ani takovým, jako jsou Haüslerovi, se válka nevyhýbá. Někteří se za války postavili nepříteli na odpor, jiní s nepřitelem začali spolupracovat. A to je právě jejich případ. Růžena u nich ve vile ubytuje německé důstojníky, se kterými Gustava podvádí. On to však netuší a dál svou ženu rozmazluje. Když se blíží konec války, oba si uvědomují, že budou za kolaboraci potrestáni. Růžena se chce ukrýt u své matky, Anny Urbanové, a Gustav chce jít s ní. To už Růžena nevydrží a vyčte mu všechno, co jí na něm vadí. *„Růžena přistoupila až k němu. Byla po vrch plná jedovaté špíny, která v ní léta kvasila. Ted' se to provalilo. „Ty dědku plesnivá, zkažils mně celý život!“ vchrstla mu do obličeje. „Mám se kvůli tobě ještě nechat zavřít, kolaborante mizernej. Ne, na to se mám moc ráda.*⁶⁸ Oba nakonec končí ve vězení pro nacistické zrádce.

3.3.6 Karel Vykoukal

Další typ mužského hrdiny zastupuje Karel Vykoukal. Mladý muž, který využívá vysokého postavení svého otce v továrně u Kazmara a myslí si, že má zajištěnou slibnou budoucnost, a proto se nemusí o nic starat. Otec má v plánu oženit ho se slečnou Kazmarovou, dědičkou celého podniku. Mezitím si Karel užívá bezstarostného života, svádí mladá děvčata a prožívá s nimi nevinné románky. Jednou z dívek je i Růžena Urbanová, v té době ještě naivní a bláhová. *„Karel se bavil. Holka byla hloupá, že bys říčel. Moc hezké holka to byla. [...] V Růženě zazvonila krev. Signalizovala v ní ze dvou stran: dělá si blázny, a takové štěstí už se nevrátí.*⁶⁹ Růžena bere jejich vztah vážně a začne plánovat společnou budoucnost. V manželství s Karlem vidí šanci dostat se do lepší společnosti. Drobné náznaky toho, že on jejich vztah vážně nebere, přehlídí. Když se Karel po čase odmlčí a Růžena o něm dlouho neslyší, zdůvodňuje si jeho chování různými omluvami a uklidňuje se myšlenkou, že se vše vysvětlí. Nečekaně se potkávají na slavnosti v Úlech, kam on přijíždí s Helenou Gamzovou, svou současnou dívkou. Růženě se vyhýbá a jí konečně dochází, že to

⁶⁷ Pujmanová, M. *Lidé na křížovatce*. Praha: Československý spisovatel, 1960. str. 253.

⁶⁸ Pujmanová, M. *Život proti smrti*. Praha: Československý spisovatel, 1960. str. 320.

⁶⁹ Pujmanová, M. *Lidé na křížovatce*. Praha: Československý spisovatel, 1960. str. 190.

s ní Karel nemyslel upřímně. „Karle,“ řekla, „ty se ke mně neznáš?“ [...] „Pojďme jinam,“ vyslovil Karel suše, „ta dáma je nemocná.“⁷⁰ V tomto momentě můžeme najít určitou podobnost a paralelu s jinou scénou z knihy Pacientka doktora Hegla, kdy hrdinka Karla na procházce s kočárkem potkává Hegla s jinou dívkou, on se ke Karle nezná a nakonec to odbude vysvětlením, že se jedná o dávnou pacientku.

Karel se nakonec neožení ani se slečnou Gamzovou, ani se slečnou Kazmarovou, ale s jinou bohatou dívkou, kterou mu otec vybere. Když ho Růžena po letech potkává, už provdaná za Haüslera, dlouho jí trvá, než ho pozná. Zestárl, ztloustnul a výraz jeho tváře je zcela lhostejný. „Hochovský Karel v šrek střiženém límečku – měl kolem krku nejmní o pět čísel víc, to odhadla hned. A že Karel zošklivěl, to dodávalo Růže jistoty.“⁷¹ V tu chvíli je Růžena ráda, že si vzala Gustava, protože s ním se má lépe, než by se měla s Karlem.

3.3.7 František Černý

František Černý, kterému nikdo neřekne jinak než Francek Anténa. Jeho postava neprochází velkým vývojem a není jí věnováno příliš prostoru. Její význam spočívá v tom, že ovlivní život a názory jedné z hlavních postav – Ondřeje Urbana. Pracuje stejně jako on u Kazmara v továrně. Na rozdíl od něj však Kazmara dávno prokoukl a nevěří v jeho spravedlnost a v kapitalismus. Tajně se účastní Gamzových komunistických přednášek a vymýšlí plány, jak Kazmarovi uškodit.

Františkův vztah se ženami není nijak podrobněji rozkreslen. Dozvídáme se pouze, že je u nich velmi oblíbený, protože je zábavný, smělý, odvážný a pracovitý. Pujmanová se více zaměřila na jeho vztah k Ondřejovi. Není to ani tak přátelství, jako spíše snaha Ondřejovi pomoci, aby prozřel a konečně pochopil, jaký Kazmar je. Zpočátku se Ondřej Franckovi vyhýbá a nenechá si od něj nic namluvit. Považuje ho za provokatéra a nechce s ním být spojován, kdyby došlo k nějaké nepříjemnosti. Také se mu nelíbí, že tráví hodně času s Lidkou Horýnkovou, na kterou i on tajně myslí. „Francek Ondřeje znepokojoval. To nebylo jen Lidkou. Ten Francek byl ďábelský průvodce po Úlech: všeho ukazoval rub. Z Francka sálala smělá snadnost, které se vzpíralo zgruntu všechno v Ondřejovi; ustavičně jako by se s Franckem vypořádával; jako by měl dokazovat nikoli Franckovi, ale sobě, že on, Ondřej, je v právu a má pravdu, a jako by i proto musil být Franckovi nablízku.“⁷² Přestože se Ondřej snaží vzdorovat, k Franckovi ho pořád něco táhne. Nakonec si uvědomí, že měl ve všem pravdu a měl ho už dávno poslechnout.

⁷⁰ Pujmanová, M. *Lidé na křižovatce*. Praha: Československý spisovatel, 1960. str. 281.

⁷¹ Pujmanová, M. *Hra s ohněm*. Praha: Československý spisovatel, 1960. str. 206.

⁷² Pujmanová, M. *Lidé na křižovatce*. Praha: Československý spisovatel, 1960. str. 206.

Francek je velmi upřímný a nebojí se říct, co si myslí. Když se blíží oslavy Prvního máje v Úlech, nabídne se, že pronese pochvalnou řeč o Kazmarovi. Vedení továrny mu však nevěří a chce po něm, aby předložil projev ke korekci. Schválenou řeč Francek stejně nepronese, využije situace a vyzývá své spolupracovníky, aby Kazmarovi nevěřili. Záhy je však přerušeno a jeho slova nikdo neslyší. „*Francek volal, co měl hrdla, ale dávno vlastního slova neslyšel. Spustila hudba a hrála hrom a peklo. Tisíce lidí dole viděly velkého smělého hochu na řečništi otvírat ústa, pohazovat hlavou a pomáhat si rukama v nucené němohře.*“⁷³

Za svou troufalost přijde o práci a musí z Úlů odejít. Odjíždí do Sovětského svazu, aby tam získal práci, ale i zkušenosti s komunismem. Po návratu je z něj dospělý muž, který je odhodlaný bojovat za své ideály a sny. Za války se stává členem partyzánského odboje a pomáhá se sabotážními akcemi. Při osvobození Rudou armádou se opět setkává s Ondřejem a Lidkou a sdělují si své plány do budoucna. Francek chce spolu s dalšími dělníky obnovit výrobu v úlecké továrně, ne však v duchu kapitalismu, ale komunismu. Nabízí Ondřejovi, aby se k nim připojil, protože věří, že se změnil a ví, co je pro něj i pro společnost nejlepší.

3.3.8 Kazmar

Postava Kazmara se nejprve jeví jako velmi záhadná, setkat se s ní je téměř nemožné. Všem, kteří k němu přijdou pracovat, slibuje skvělou budoucnost, jistotu práce a bydlení. Zaměstnává tisíce mladých i starých lidí, mnohdy celé rodiny už po několik generací. Jako symbol silné osobnosti zaujme i mladého a nezkušeného Ondřeje Urbana. Ten se také rozhodne odejít k němu do továrny. Líbí se mu skutečnost, že se Kazmar vypracoval od nuly a dnes je z něj úspěšný podnikatel, jehož zboží se prodává do celého světa.

Přestože je Kazmar autorkou i kritiky popisován a hodnocen spíše negativně jako zaměstnavatel, který využívá své zaměstnance, neměli bychom ho hned odsuzovat a řadit k záporným postavám. Z našeho pohledu neudělal nic špatného. Každý z nás má nějaké ideály a sny, za kterými si jde. Kazmar chtěl vybudovat silný podnik podle kapitalistických zásad. Mnoha lidem dal práci a zajistil vzdělání. Kdyby se narodil do jiné doby, byl by možná se svými plány úspěšnější.

Pujmanová jako levicově orientovaná autorka nemohla tuto postavu napsat jinak než záporně. Už od začátku měla úmysl v ní vystihnout typ kapitalistického podnikatele, který brání mladým lidem ve svobodném rozhodování a omezuje jejich životní názory. Nejvíce rozporů je mezi Kazmarem a Franckem Anténou. Naopak ten, kdo Kazmara zpočátku

⁷³ Pujmanová, M. *Lidé na křižovatce*. Praha: Československý spisovatel, 1960. str. 264.

obdivuje a vidí v něm vůdcovský typ, je Ondřej Urban. Ale i on nakonec procítá ze své iluze, že je spravedlivý, nesobecký a laskavý.

Postava podnikatele je charakterizována obecnými vlastnostmi, které si Pujmanová spojovala se všemi vykořisťovateli dělníků. Není na ní nic osobního, co by ji polidštilo a udělalo výjimečnou, a proto toho z Kazmarova soukromého života mnoho nevíme. Pouze, že je podruhé ženatý, sňatek byl pro něj i jeho ženu společensky i ekonomicky výhodný. Z prvního manželství má jednu dceru, jeho touha po synovi se nenaplnila. Zde můžeme spatřit jedinou Kazmarovu slabinu - nemá svého mužského nástupce, někoho, komu by předal svůj podnik. Naděje, že by si dcera vzala muže, kterého jí vybere, také není reálná, jelikož je tvrdohlavá a dokáže otcí vzdorovat. Navíc předpokládá, že by si ji dotyčný vzal pouze z vypočítavosti a pro majetek.

Takovýmto popisem chtěla autorka docílit, aby čtenáři s Kazmarem neměli slitování. *„Kazmar se mihne co chvíli na scéně, dokonce sám zasáhne do zachraňovacích prací při požáru (zachraňuje majetek, ne lidi; to mluví), radí mistrům i dělníkům, ukazuje, že se vyzná v díle a že také umí bez jediného mrknutí vyhodit z práce, Kazmara je v románě plno. [...] A přece není v jediné situaci podán zevnitř, ale vždy jen jak se doráží v mysli ostatních, nikdy není v románě, co on sám si u sebe myslí, jak cítí.“⁷⁴*

Jeho osud končí tragicky. I přes nepříznivé počasí se rozhodne letět kvůli mobilizaci do Prahy vyjednávat o válečných zakázkách. Brzy po startu jeho letadlo havaruje. Kazmar umírá a na svědomí má i život mladého pilota. *„A jak bude rozsouzen? Zanechal dobré dílo. Jeho pracovitost byla příkladná; ale jeho tvrdost bez příkladu. Tiše, tiše, o mrtvých než dobré.“⁷⁵*

---

⁷⁴ Blahynka, M. *Marie Pujmanová*. Praha: Československý spisovatel, 1961. str. 49.

⁷⁵ Pujmanová, M. *Hra s ohněm*. Praha: Československý spisovatel, 1960. str. 200-201.

ZÁVĚR

Bakalářská práce byla zaměřena na mužské postavy v díle Marie Pujmanové, jejich vývoj a rozvoj, formování osobnosti a především na různé dimenze jejich vztahu k ženám.

Je členěna do tří kapitol. V první části jsme popsali podmínky, které přispěly k proměně vztahu mezi mužem a ženou. Jednalo se především o společenské a kulturní podmínky, kdy podstatnou roli sehrálo ženské emancipační hnutí požadující rovnoprávné postavení mužů a žen. Od tohoto faktu se dále odvíjela nezávislost žen na partnerovi a možnost svobodného rozhodování o vlastním osudu. Zaměřili jsme se také na problematiku výběru partnera, porovnali jsme různé typy a podoby manželství a rodiny, sledovali jsme vývoj od rodiny tradiční až po rodinu moderní a zmínili jsme rozvod jako možnost ukončení manželství. Všechny tyto aspekty se proměňovaly s tím, jak se vyvíjela společnost.

Ve druhé části jsme se věnovali české psychologické próze meziválečného období. Nejprve jsme uvedli charakteristiku psychologické literatury, její základní rysy a motivy. Následně jsme představili nejvýznamnější představitele – Jaroslava Havlíčka, Václava Řezáče, Egona Hostovského, Karla Josefa Beneše a Jarmilu Glazarovou – a jejich díla zobrazující partnerské či mezilidské vztahy, jejichž hrdinové se ocitli v těžké životní situaci. Autoři se zaměřili na různé podoby těchto vztahů a často do příběhů promítali svoje vlastní zkušenosti a zážitky.

V hlavní části jsme pracovali s románovou trilogií Marie Pujmanové. Dozvěděli jsme se, že autorku inspirovala k napsání knih návštěva Zlína a Baťovy továrny. Rozhodla se napsat příběh o osudech lidí z různých rodinných a sociálních prostředí, do kterých zasáhnou velké společenské změny. Postupně však bylo její psaní ovlivněno socialistickým realismem, což se projevilo zejména v prokreslenosti postav a způsobech jejich jednání. Následně jsme si vybrali jednotlivé mužské postavy, podrobněji jsme je charakterizovali a popsali jejich povahové vlastnosti. Základy formování jejich osobnosti jsme hledali v rodinném prostředí a způsobu výchovy. Tyto faktory totiž hrají při socializaci důležitou roli. Rodiče předávají potomkům své názory a vštěpují jim zásady určitého chování, které mohou děti přijmout a dále rozvíjet nebo je nepřijmout a vytvořit si své vlastní. Zhodnotili jsme proto dvě ústřední rodiny, jejich složení, zvyky, komunikaci, atd. Nejdůležitější částí však bylo pozorování

vztahů mužských postav se ženami. U hlavních postav jsme se zaměřili na veškeré vztahy – s matkami, sestrami i partnerkami – protože všechny se navzájem ovlivňují a doplňují. Zjistili jsme, podle čeho si muži vybírali své partnerky (vzhled, povaha, majetek), zda rodinné prostředí, ve kterém vyrůstali, ovlivnilo jejich pohled na partnerství a hrálo významnou roli při volbě budoucí ženy. Z příběhů jednotlivých postav se dalo vyvodit, že formování jejich osobnosti více či méně ovlivnila žena z jejich blízkého okolí. Nejčastěji se jednalo o přítelkyně či manželky, které svými názory a chováním působily na partnera do té míry, že přehodnotil svůj dosavadní život a snažil se ho změnit.

POUŽITÁ LITERATURA

BADINTEROVÁ, E. *XY: O mužské identitě*. 1. vydání. Praha: Nakladatelství Ladislav Horáček – Paseka, 2005. 266 s. ISBN 80-7185-727-0.

BENEŠ, K.J. *Kouzelný dům*. 1. vydání. Praha Československý spisovatel, 1958. 341 s. ISBN není uvedeno.

BLAHYNKA, M. *Marie Pujmanová*. 1. vydání. Praha: Československý spisovatel, 1961. 128 s. ISBN není uvedeno.

BURIÁNEK, F. *Česká literatura první poloviny XX. století*. 1. vydání. Praha: Československý spisovatel, 1981. 352 s. ISBN není uvedeno.

BURIÁNEK, F. *Průkopníci socialistického realismu v české próze*. 1. vydání. Praha: Orbis, 1953. 34 s. ISBN není uvedeno.

BURIÁNEK, F. *Z moderní české literatury: O vybraných dílech z první poloviny 20. století*. 1. vydání. Praha: Československý spisovatel, 1980. 207 s. ISBN není uvedeno.

GLAZAROVÁ, J. *Advent*. 9. vydání. Praha: Československý spisovatel, 1988. 216 s. ISBN není uvedeno.

GOODY, J. *Proměny rodiny v evropské historii. Historicko-antropologická esej*. 1. vydání. Praha: Lidové noviny, 2006. 229 s. ISBN 80-7106-396-7.

HAVLÍČEK, J. *Helimadoe*. 2. vydání. Praha: Československý spisovatel, 1963. 239 s. ISBN není uvedeno.

HAVLÍČEK, J. *Petrolejové lampy*. 4. vydání. Praha: Československý spisovatel, 1957. 331 s. ISBN není uvedeno.

HORSKÁ, P. *Dětství, rodina a stáří v dějinách Evropy*. ... vydání. Praha: Panorama, 1990. 474 s. ISBN 80-7038-011-X.

HOSTOVSKÝ, E. *Žhář*. 1. vydání. Praha: Československý spisovatel, 1968. 133 s. ISBN není uvedeno.

CHALOUPKA, O. *Příruční slovník české literatury od počátků do současnosti*. 1. vydání. Brno: Kma, s.r.o., 2007. 1116 s. ISBN 978-80-7309-463-8.

JANOUŠEK, P. a kol. *Dějiny české literatury 1945-1989. I. díl 1945-1948*. 1. vydání. Praha: Academia, 2007. 431 s. ISBN 978-80-200-1527-3.

JANOUŠEK, P. a kol. *Přehledné dějiny české literatury 1945-1989*. 1. vydání. Praha: Academia, 2012. 487 s. ISBN 978-80-200-2057-4.

LENDEROVÁ, M. *K hříchu i k modlitbě. Žena v minulém století*. 1. vydání. Praha: Mladá fronta, 1999. 304 s. ISBN 80-204-0737-5.

MENCLOVÁ, V. a kol. *Slovník českých spisovatelů*. 1. vydání. Praha: Libri, 2000. 743 s. ISBN 80-7277-007-1.

PUJMANOVÁ, M. *Hra s ohněm*. 11. vydání. Praha: Československý spisovatel, 1960. 287 s. ISBN není uvedeno.

PUJMANOVÁ, M. *Lidé na křižovatce*. 21. vydání. Praha: Československý spisovatel, 1960. 392 s. ISBN není uvedeno.

PUJMANOVÁ, M. *Pacientka doktora Hegla*. 1. vydání. Praha: Lidové nakladatelství, 1972. 152 s. ISBN není uvedeno.

PUJMANOVÁ, M. *Život proti smrti*. 4. vydání. Praha: Československý spisovatel, 1960. 369 s. ISBN není uvedeno.

ŘEZÁČ, V. *Černé světlo*. 5. vydání. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury a umění, 1961. 295 s. ISBN není uvedeno.

WILLI, J. *Psychologie lásky. Osobní rozvoj cestou partnerského vztahu*. 1. vydání.
Praha: Portál, 2006. 256 s. ISBN 80-7178-982-8.

ANOTACE

Jméno a příjmení:	Pavla Krejčí
Katedra:	Katedra českého jazyka a literatury
Vedoucí práce:	Mgr. Daniel Jakubiček, Ph.D.
Rok obhajoby:	2013

Název práce:	Mužský prvek v díle Marie Pujmanové
Název v angličtině:	Male element in the work of Marie Pujmanová
Anotace práce:	Bakalářská práce je zaměřena na mužské postavy v trilogii Marie Pujmanové. První část popisuje proměnu vztahu mezi mužem a ženou. Dále se zabývá českou psychologickou literaturou, ve které se objevuje téma partnerských vztahů. V hlavní části je pozornost věnována různým typům mužských postav a jejich vztahům v díle Marie Pujmanové.
Klíčová slova:	Marie Pujmanová, partnerské vztahy, rodina, mužské postavy, psychologická literatura
Anotace v angličtině:	This bachelor thesis is focused on male characters in the trilogy of Marie Pujmanová. The first part describes transformation of the relationship between man and woman. It also deals with the Czech psychological literature, where a topic of partnership appears in subject of relationships. In the main part attention is paid to various types of male characters and their relations in the work of Marie Pujmanová.
Klíčová slova v angličtině:	Marie Pujmanová, relationships, family, male characters, psychological literature
Přílohy vázané v práci:	žádné
Rozsah práce:	43
Jazyk práce:	Čeština